

Innledning

Urfolks og lokalsamfunns tradisjonelle og erfaringsbaserte kunnskap er anerkjent både i nasjonalt lovverk og internasjonale avtaler. Likevel er ikke etterlevelsen av forpliktelsene om å implementere tradisjonell kunnskap i rovviltforvaltninga tilfredsstillende i dagens praksis. Rapporter om dette temaet påpeker blant annet at forskere og forvaltere mangler instruksjoner, metoder og kapasitet til innhenting og implementering av tradisjonell kunnskap, og argumenterer for en betydelig omlegging av rovdyrforvaltninga for å sikre beitenæringas framtid og ivaretagelse av samiske rettigheter (Eira & Sara, 2017; Turi & Eira, 2016; Risvoll m. fl., 2022; Eilertsen & Riseth, 2021). Kunnskapsbærere i beitenæringene er frustrerte av å ikke bli tatt på alvor, av å bli styrt av teoretiske tilnærminger og av ensidig vitenskapelig begrunnet forvaltningspraksis. Den manglende implementeringen av tradisjonell kunnskap bidrar til å svekke forvaltningas legitimitet (Joks, 2016) og tilliten i relasjonen næring/forvaltning/forskning, som videre går ut over forvaltningas måloppnåelse. Vi, som sitter i arbeidsgruppa for implementering av tradisjonell kunnskap, erfarer at forvaltninga mangler kjennskap til tradisjonell kunnskap; om hva det er, hvilken juridisk posisjon kunnskapsformen har og hvordan den kan være nyttig utover å underbygge kunnskapsbærernes interesser og fokus. Derfor er det gledelig at temaet *tradisjonell kunnskap* ble tildelt særskilte ressurser nå i medvirkningsprosessen for ny forvaltningsplan i region 8. Å implementere tradisjonell kunnskap i forvaltningsplanen, og i rovviltforvaltninga som helhet, er et langt lerret å bleike. Forhåpentligvis kan vårt innspill lede ett skritt videre i et langsiktig arbeid for ivaretagelse og anvendelse av tradisjonell kunnskap.

Arbeidsgruppens mandat og arbeid

Bakgrunnen for dette innspillet er følgende mandat: *Foreslå hvordan tradisjonell kunnskap skal kartlegges, systematiseres og implementeres i forvaltningsplanen.*

Til tross for at mandatet ble moderert, utgjør det fortsatt en enorm bestilling, var arbeidsgruppa tidlig samstemt om at det ikke var tilstrekkelig kapasitet innenfor tidsrammene til å komme med en fullstendig besvarelse. Dette er en omfattende jobb som må gjøres i egne prosjekt over lengre tid og av fagmiljø med tilstrekkelig kompetanse og kapasitet, noe som også bestilles i vårt innspill. Siden beitenæringas tradisjonelle kunnskap i liten til ingen grad er implementert i rovviltforvaltninga, vurderte vi det som umulig å besvare mandatet isolert for det som angår forvaltningsplanen, uten å ta for oss temaet i et helhetlig perspektiv med blick for alle relevante faktorer. Arbeidsgruppa ble satt sammen av prosjektsekretariatet med utgangspunkt i forslag fra forespurte næringsorganisasjoner og forskningsinstitusjoner, og bestod av:

- Karen Anette Anti (gruppeleder), rovviltnemnda i region 8
- Mikkel Nils Mikkelsen Sara, Sámi allaskuvla/Samisk høgskole
- Berit Kristine Utsi, Kautokeino flyttsamelag
- Frank Valø, Troms bonde- og småbrukarlag
- Camilla Risvoll, Nordlandsforskning
- Ánne Margrethe Gaup, Polmak flyttsamelag
- Svein Morten Eilertsen, NIBIO
- Per Gustav Idivuoma, Dividalen reinbeitedistrikt / Läiniovuoma sameby
- Johan Aslak Eira, reinbeitedistrikt 16
- Jon Evald Hætta, Finnmark Bondelag
- Per Mathis Oskal, Troms reindriftssamers fylkeslag

Sekretær for arbeidsgruppa var Inga Margrete Lillevoll, prosjektmedarbeider i Næring og rovvilt i Finnmark. Arbeidsgruppas medlemmer har bidratt til dette innspillet på sin fritid og gjennom deltakelse på seks møter i tidsrommet september – desember 2022:

1. Oppstartsmøte og seminar om tradisjonell kunnskap i Alta, 1. september
2. Digitalt arbeidsmøte, 19. september
3. Digitalt arbeidsmøte, 21. Oktober
4. Digitalt arbeidsmøte, 21. -22. november
5. Skrivemøte i Tromsø, 8. - 9. desember
6. Avsluttende digitalt møte 21. desember

Bakgrunns litteratur

På bestilling fra Sámediggi¹ leverte Inger Marie Gaup Eira og Mikkel Nils Mikkelsen Sara ved Sámi allaskuvla² rapporten *Reindriftsnæringens erfaringsbaserte kunnskap om reindrift og rovvilt* i 2017. Denne rapporten besvarer langt på vei mandatet vårt og vi har lagt den til grunn for vår besvarelse. Blant andre arbeid som har dannet grunnlag for vårt innspill er Ellen Inga Turi og Inger Marie Gaup Eiras artikkel *Bruk av tradisjonell kunnskap i miljø- og arealforvaltning i Norge* (2016) og NF-rapport nr. 10/2022 *Tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap i reindriftens arealbrukskart* (Risvoll m. fl. 2022). Dessuten bidro Máret J. Hætta med et innlegg om samproduksjonsprosjekter i møtet 21. november, og Ole-Anders Andersen Turi med gjennomlesing og kommentarer til teksten.

Disposisjon for innspillet

Kapittel 1: Hva er tradisjonell kunnskap og hvorfor implementere den?

Her redegjør vi for vår begrepsbruk i innspillet, relevante lovbestemmelser og internasjonale forpliktelser og argumentasjon for hvorfor tradisjonell kunnskap bør implementeres i rovviltforvaltninga.

Kapittel 2: Forvaltningsplan for rovvilt i region 8

Med basis i kunnskapen til de som sitter i arbeidsgruppa, har vi foreslått konkrete endringer i forvaltningsplanen, både til hvordan man kan ta inn tradisjonell kunnskap gitt dagens forutsetninger, og mer spesifikke innspill til innholdet i planen.

Kapittel 3: Hvordan samle inn, systematisere og implementere tradisjonell kunnskap?

I kapittel 3 ser vi på hvordan beitenæringas tradisjonelle kunnskap kan samles inn, systematiseres og implementeres i rovviltforvaltninga, i all hovedsak gjennom henvisninger til og gjengivelse av andres arbeid med temaet.

Kapittel 4: Politiske endringer

Siden vi mener at en reell implementering av tradisjonell kunnskap i forvaltningsplanen forutsetter endring av forvaltningssystemet i sin helhet, har vi skrevet et fjerde kapittel med forslag til politiske endringer som ligger utenfor rovviltneemndas myndighet (og som ikke er nevnt i kapittel 3).

Kapittel 5: Forskningsbehov

I dette kapitlet adresserer vi noen forskningsbehov innenfor temaet rovvilt og beitedyr, som ikke er nevnt tidligere i innspillet.

Kapittel 6: Konklusjoner

Her gir vi en oppsummering av besvarelsen på mandatet.

¹ Sametinget

² Samisk høgskole

Innhold

Innledning.....	1
1. Hva er tradisjonell kunnskap og hvorfor implementere den?.....	5
1.1 Tradisjonell kunnskap – innovativ og stadig oppdatert.....	5
1.2 Hvorfor implementere beitenæringas kunnskap?	5
1.2.1 Effektivisering og modernisering på bekostning av tradisjonelle praksiser	6
1.2.2 Nasjonale og internasjonale forpliktelser	6
1.2.3 Bedre kunnskapsgrunnlag	7
1.2.4 Riksrevisjonens kritikk av rovviltforvaltninga	8
1.2.5 Styrket tillit og dialog	8
1.2.6 Tradisjonskunnskapens verdi for beredskap og bærekraft	9
1.2.7 Tradisjonell kunnskap og FNs bærekraftsmål	9
1.2.8 Tradisjonell kunnskap om effekter og håndtering av klimaendringene	9
1.2.9 Fornorskning som konsekvens av manglende implementering	9
2. Forvaltningsplan for rovvilt i region 8	10
2.1 Tradisjonell kunnskap i den gjeldende forvaltningsplanen	10
2.2 Vårt innspill til forvaltningsplanen	11
2.2.1 Rammer for rovviltforvaltninga (3)	11
2.2.2 Aktører i rovviltforvaltninga (3.5).....	11
2.2.3 Situasjonsbeskrivelsen i innledende del (4 – 7)	11
2.2.4 Kumulative effekter (7)	12
2.2.5 Tradisjonell kunnskap og dyrevelferd i reindrift og saueneæring (7.5)	12
2.2.6 Rovvilt og lokalsamfunn (7.6)	12
2.2.7 Forvaltningsmål og strategier (9)	13
2.2.8 Overvåking og grenseoverskridende forvaltningssamarbeid (9.2)	14
2.2.9 Forebyggende og konfliktdempende tiltak (9.3.1)	14
2.2.10 Uttak av rovvilt (9.3.2)	16
2.2.11 Skadefelling (9.3.3)	17
2.2.12 Samordning av økonomiske virkemidler (9.3.4)	17
2.2.13 Næring og rovvilt i Finnmark (9.3.7)	18
2.2.14 Soneinndeling (11)	19
3. Hvordan samle inn, systematisere og implementere tradisjonell kunnskap?	20
3.1 Litteratur om beitenæringas tradisjonelle kunnskap	20
3.2 Hvordan samle inn, systematisere og tilgjengeliggjøre tradisjonell kunnskap?	21
3.2.1 Rapporten <i>Reindriftnæringens erfaringsbaserte kunnskap om reindrift og rovvilt</i>	21
3.2.2 Rapporten <i>Tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap i reindriften arealbrukskart</i>	22

3.2.3 Innsamling	24
3.2.4 Systematisering	24
3.3 Hvordan tilgjengeliggjøre innsamlet kunnskap?	28
3.4 Hvordan forvalte innsamlet tradisjonell kunnskap?	30
3.4.1 Rapporten <i>Máttuid árbi boahhteáigái</i>	30
3.5 Hvem skal gjøre jobben?.....	31
3.6 Hvordan implementere beitenæringas kunnskap i forvaltninga?.....	31
3.6.1 Anbefalinger om bruk av tradisjonell kunnskap.....	32
3.6.2 Bestandsovervåking	32
3.6.3 Skadedokumentasjon.....	33
3.6.4 Forvaltninga	33
3.6.5 Bestandsregulering	35
3.6.6 Språklige og konseptuelle barrierer	36
4. Politiske endringer.....	37
4.1 Soneinndeling	37
4.2 Erstatningsordninga	38
4.3 Kongeørn og havørn	38
4.4 Gaupe i region 8	39
4.5 Økt selvforsyningsgrad – hva så?	39
4.6 Vekting av hensynene til rovvilt og beitenæring.....	39
4.7 Hva er bra i dagens system?.....	40
5. Forskningsbehov.....	41
6. Konklusjoner.....	42
7. Litteratur.....	43
Vedlegg.....	45

1. Hva er tradisjonell kunnskap og hvorfor implementere den?

Vi legger til grunn at det er beitenæringas tradisjonelle kunnskap om beitedyr og rovvilt, deres interaksjon og andre relevante faktorer, som skal implementeres. Med beitenæringa mener vi saueneæringa og reindrifta, da det i hovedsak er disse som har dyr på utmarksbeite og opplever konflikt med rovdyr.

Flere begreper beskriver denne kunnskapen, herunder *erfaringsbasert kunnskap*, *lokalkunnskap*, *tradisjonell kunnskap* og *urfolkskunnskap*. Vi har valgt å anvende begrepet *tradisjonell kunnskap* i teksten, men understreker at ingen av de nevnte kunnskapsformene er utelukket i våre budskap.

1.1 Tradisjonell kunnskap – innovativ og stadig oppdatert

Arktisk råds permanente deltakere har definert tradisjonell kunnskap slik (oversettelse fra Turi & Eira, 2016):

Tradisjonell kunnskap er en systematisk måte å tenke og vite på som er utarbeidet og brukes på fenomener på tvers av biologiske, fysiske, kulturelle og språklige systemer. Tradisjonell kunnskap er eid av innehaverne av denne kunnskapen, ofte kollektivt, og er unikt uttrykt og overføres gjennom urfolkspråk. Kunnskapen er generert gjennom kulturell praksis, levde erfaringer, blant annet omfattende, flere generasjoners observasjoner, leksjoner og ferdigheter. Det har blitt utviklet og verifisert i løpet av årtusener og er fremdeles under utvikling i en levende prosess, herunder kunnskap ervervet i dag og i fremtiden, og det går i arv fra generasjon til generasjon."

For øvrig viser vi til grundig begrepsavklaring i Eira og Saras (2017, s. 5) og Turi og Eiras (2016, s. 99) rapporter.

Den tradisjonelle kunnskapen i primærnæringene har dyptgående kunnskap om mennesker og dyrs samhandling i ulike landskap, værforhold og årstider. Den er lagret i næringenes kollektive hukommelse og i liten grad nedskrevet. Den overføres fra generasjon til generasjon muntlig og gjennom praktisk arbeid, mens den gjennomgår en fortløpende seleksjonsprosess; nyttig kunnskap anvendes, kunnskap som ikke lenger er nyttig fases gradvis ut, nye betingelser og behov genererer ny kunnskap, og summen av dette overføres videre til nye utøvere og kunnskapsbærere. Termen 'tradisjonell' viser til at kunnskapen er fundert i tidligere generasjoners opparbeidede erfaringer, men feiltolkes gjerne til å handle om noe gammeldags og utdatert. Det ligger imidlertid i kunnskapsformens natur at den er det stikk motsatte; innovativ, fleksibel og stadig oppdatert.

1.2 Hvorfor implementere beitenæringas kunnskap?

Historisk sett har rovdyrforvaltninga gjennomgått en overgang fra naturbrukernes direkte forvaltning av rovdirene, via en statlig motivert utrydningsprosess, til fredning og utsondring av forvaltninga som en tredjepart som står mellom naturbrukeren og naturen. Parallelt med bestandsøkningen hos rovviltartene, har tapet av beitedyr til rovvilt gradvis økt siden 1980-tallet. Iverksettinga av Bernkonvensjonen har gitt en rovviltforvaltning som undergraver beitenæringas næringsgrunnlag og rettigheter som urfolk (Eilertsen & Riseth, 2021). Overordnet mål i dag er en *bærekraftig forvaltning* av fredet rovvilt, mens hensyn til beitenæringa kun tas innenfor rammene av hva forvaltninga definerer som bærekraftig forvaltning, jf. rovviltforskriftens formålsparagraf (2005, § 1). Dette har blant annet medført at dyreeier ikke lenger er i posisjon til å ta ut skadevoldende rovdyr idet skaden skjer, men først må gjennom et byråkratisk forløp av henvendelser, søknader og ventetid før dyret muligens kan forsøkes felt av en ekstern aktør. Vurderingene som tas i forkant av fellingsvedtaket baseres i all hovedsak på generell og naturvitenskapelig kunnskap om temaet, og overvåkingsmetoder og bestandstall hvis presisjon er mye diskutert på regionalt og lokalt nivå. Beitenæringas tradisjonelle kunnskap mangler i dette kunnskapsgrunnlaget, og dere påstander og

observasjoner er uten påvirkning, med mindre den kan underbygges av vitenskapelig dokumentasjon eller forskning. Rovviltforvaltninga har også fått kritikk fra ikke-samisk forskning, blant annet for mangelfull praktisering av den differensierte forvaltninga (Krange m. fl., 2016), manglende implementering av beitenæringas tradisjonelle kunnskap og bestandsoversikt/kunnskapsgrunnlag og marginaliserende effekt på reindriften. Eksempelvis konkluderer Eilertsen og Riseth med følgende i sin artikkel fra 2021:

Hovedpoenget er at for å sikre en levekraftig reindriftnæring, er rovdyrstammene særlig i Nordland, Troms og Nord-Trøndelag for store. Det innebærer bl.a. at man, basert på reindriftnæringens tradisjonelle kunnskap/observasjoner som holdes utenfor rovviltforvaltningens beslutningsgrunnlag, må erkjenne at rovdyrstammene er større enn forvaltningen har oversikt over, og at hverken jerv eller gaupe er truet. Det er også mye som tyder på at både kongeørn og havørn kan tåle betydelige reduksjoner av stammene.

Det er nødvendig å effektivisere forvaltninga og styrke dens legitimitet, redusere konfliktnivået og skaden som rovvilt forårsaker på beitedyr og gjøre tiltak for å følge opp nasjonale og internasjonale forpliktelser overfor beitenæringa som lokalsamfunn og urfolk (Risvoll og Kaarhus, 2021). Da må den konstruerte avstanden mellom naturbruker og natur reduseres ved at beitenæringene igjen får en mer aktiv rolle i forvaltninga og at deres tradisjonelle kunnskap og observasjoner blir del av beslutningsgrunnlaget. Dette forutsetter en samordnet endringsprosess i hvert ledd av forvaltninga og tilknyttede institusjoner.

1.2.1 Effektivisering og modernisering på bekostning av tradisjonelle praksiser

Politisk styrte moderniserings- og rasjonaliseringstrender har siden 1970-tallet vært påvirket av blant annet forskning rettet mot økt kjøttproduksjon. Disse trendene har påvirket beitenæringene og resultert i økende markedsorientering sammen med produksjonsorienterte kriterier for driftstilskudd. Målet har vært å maksimere kjøttproduksjonen, men den lokale ressursbasen og de til dels tøffe og marginale forholdene som karakteriserer beitebruk innen reindrift og sauehold i Nord-Norge, er ofte i strid med et «høymodernistisk jordbruk» (Scott, 1998, s. 262). Denne prosessen har trolig bidratt til å gjøre beitenæringas lokale og tradisjonelle kunnskap mindre relevant og anvendbar, dels fordi den ikke har ligget til grunn for utviklingen av regelverk og tilskuddsordninger. Vi mener at man gjennom ensidig fokus på mest mulig effektiv kjøttproduksjon pr. individ, forsømmer andre, vel så viktige, aspekter ved drift med beitedyr, slik som dyrevelferd, flokkstruktur og avlsarbeid.

1.2.2 Nasjonale og internasjonale forpliktelser

Det stilles krav om ivaretagelse av lokal, tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap, herunder samisk tradisjonell kunnskap, samt samisk språk, kultur og næring og sikring av naturgrunnlag og retten til kunnskap om naturmiljøets tilstand og planlagte inngrep i flere internasjonale avtaler og norske lover, herunder:

- Grunnloven § 108 og § 112
- Lov om forvaltning av naturens mangfold av 2009 (naturmangfoldloven)
- Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold av 1987 (sameloven)
- Lov om språk, endret i 2021 (språkloven)
- Lov om reindrift av 2007 (reindriftenloven)
- Forskrift om forvaltning av rovvilt av 2005 (rovviltforskriften)
- Rovviltforliket fra 2004 – Rovvilt i norsk natur
- Rovviltforliket fra 2011 - Representantforslag 163 S
- AICHI mål 18 fra 2010 (tiårig plan for oppfølging av biomangfoldkonvensjonen)
- ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolks rettigheter

- Konvensjon om biologisk mangfold (CBD) i innledningen, artikkel 8 (j) og 10 (c)
- IPBES: Naturpanelets rapport om verdier og verdsetting fra 2022
- Nordisk samekonvensjon (ikke ratifisert)
- FNs verdenserklæring om menneskerettigheter, bl.a. artikkel 27
- FNs bærekraftsmål
- FNs urfolkserklæring

Å etterleve disse forpliktelsene er det kanskje mest nærliggende argumentet for å ta inn tradisjonell kunnskap i miljøforvaltninga generelt og rovviltforvaltninga spesielt. Blant de nevnte lovene trekker vi fram noen paragrafer av spesiell relevans til implementering av tradisjonell kunnskap i rovviltforvaltninga:

Grunnlovens § 108

Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

Naturmangfoldlovens formålsparagraf

Lovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur.

Naturmangfoldlovens § 8 om kunnskapsgrunnlaget

Offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet skal så langt det er rimelig bygge på vitenskapelig kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologiske tilstand, samt effekten av påvirkninger. Kravet til kunnskapsgrunnlaget skal stå i et rimelig forhold til sakens karakter og risiko for skade på naturmangfoldet.

Myndighetene skal videre legge vekt på kunnskap som er basert på generasjoners erfaringer gjennom bruk av og samspill med naturen, herunder slik samisk bruk, og som kan bidra til bærekraftig bruk og vern av naturmangfoldet.

Rovviltforskriftas formålsparagraf

Formålet med denne forskrift er å sikre en bærekraftig forvaltning av gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn. Innenfor en slik ramme skal forvaltningen også ivareta hensyn til næringsutøvelse og andre samfunnsinteresser. Forvaltningen skal være differensiert slik at hensynet til ulike interesser vektlegges forskjellig i ulike områder og for de ulike rovviltarter.”

Kommentar til rovviltforskriftas § 3

Det nasjonale overvåkingsprogrammet skal med utgangspunkt i årlige feltregistreringer og den beste tilgjengelige fagkunnskap gi en årlig beskrivelse av dokumenterte ynglinger av rovvilt i hver region. Lokal medvirkning skal sikres gjennom en aktiv bruk av lokale rovviltkontakter og lokale aktører.

1.2.3 Bedre kunnskapsgrunnlag

Menneskene i beitenæringene utvikler stadig praksisnær kunnskap om beitedyr og rovdyr, interaksjonen mellom dem, og dyrs atferd sett i sammenheng med klima, værforhold, landskap, topografi og sesongvariasjoner m.m. Jo mer av denne kunnskapen man klarer å implementere i den vitenskapelige forskninga og forvaltninga, jo bedre vil det totale kunnskapsgrunnlaget være. Et mer praksisnært kunnskapsgrunnlag vil i neste omgang legge til rette for en mer effektiv og funksjonell forvaltningspraksis, som går i takt med næringas rammebetingelser og utvikling.

Tradisjonskunnskap er godt egnet til å beskrive lokale forhold. Variasjon i terreng, snøforhold og beitetilgang er eksempler på faktorer i konteksten som ikke så enkelt kan tas inn i vitenskapelige modeller laget for å generalisere. Forskere samler inn data som skal si noe om det store bildet, for eksempel om bestandsutvikling, men kunnskapen kan bli for stormasket og generalisert til å bruke den til å beskrive konkrete situasjoner. Ofte oppstår det en dissonans mellom forskeres påstander om hvor stor en bestand er eller hvilken atferd en art har, basert på systematiske stikkprøver eller observasjon av et utvalg (kanskje i et helt annet område) og lokale aktørers oppfatning basert på egne erfaringer og observasjoner i det spesifikke området. Slike rivaliserende virkelighetsoppfatninger bidrar til å svekke tillit og skape konflikt. Men rivaliserende virkeligheters skyldes ofte kunnskapshull, og vi tror det vil gagne alle parter å koble vitenskapelig og tradisjonell kunnskap; eksempelvis kan man komplettere vitenskapelige modeller med tradisjonskunnskapens dybde for bl.a. lokal kontekst og helhetlige syn på samspillet mellom menneske og natur, beitedyr og rovdyr osv. Slik øker man også muligheten for et helhetlig og anvendelig resultat, med sannheter og teorier som i større grad er gjenkjennelige også for lokalkjente og praksisorienterte kunnskapsbærere og -miljø og ikke bare i et teoretisk univers.

1.2.4 Riksrevisjonens kritikk av rovviltforvaltninga

I 2019 leverte Riksrevisjonen sin rapport om rovviltforvaltningen med følgende hovedfunn:

- Stortingets bestandsmål for rovvilt er delvis nådd, og det er utfordringer med den genetiske levedyktigheten til ulv og jerv i Skandinavia.
- Sauenæringen er livskraftig nasjonalt, men noen beiteområder har svært høy rovviltbelastning.
- Forutsetningene om soneforvaltning er bare delvis innfridd, og soneforvaltningen er særlig lite egnet for å ivareta reindriftsnæringen.
- Lisensfelling fungerer som virkemiddel for å regulere de fleste rovviltbestandene, men skadefelling er i liten grad effektiv.
- Miljøforvaltningen har for lite kunnskap både om tapsårsaker og om effekter av forebyggende tiltak.
- Klima- og miljødepartementet har ikke sørget for å avklare uenighet om regionale forvaltningsplaner for rovvilt.

Vi mener at implementering av beitenæringas tradisjonskunnskap er en forutsetning for mer tilfredsstillende løsninger på utfordringene som er nevnt i Riksrevisjonens hovedfunn.

1.2.5 Styrket tillit og dialog

I delrapport fra prosjektet *Reindriftas hverdag* (Møllersen m. fl. 2016) framgår følgenede:

I Norge er tiltroen til myndighetene generelt høy, mens blant reindriftsutøverne er det knapt 3 prosent som mener at sentrale myndigheter har kunnskap om og interesse for reindrifta.

Arbeidsgruppas medlemmer kjenner seg igjen i mistilliten som her er omtalt. Vi mener at myndighetsutøvere og forskere med en grunnleggende forståelse av og interesse for beitenæringas tradisjonelle kunnskap, har et atskillig bedre utgangspunkt for å forstå og kommunisere med utøverne, gjøre gode vurderinger i saksbehandlninga og gjennomføre god forskning med helhetlig virkelighetsforståelse. Med helhetlig fagtilnærming mener vi at det vil være enklere å håndheve regelverk, gjennomføre, anvende og formidle forskning og i det hele tatt kommunisere med utøverne og samfunnet for øvrig på en måte som styrker tillit og samarbeid mellom de forskjellige aktørene.

1.2.6 Tradisjonskunnskapens verdi for beredskap og bærekraft

Når forvaltningas rammeverk og insentiver påvirker næringsutøvelsen i vitenskapelige konklusjoners favør, kan det begrense utøverne i å anvende og utvikle sitt eget kunnskapssystem. I forlengelsen av dette begrenses kunnskapsoverføringen til neste generasjon og flere hundre eller tusen års kunnskap forvitrer og faller vekk fra næringsas kollektive minne og praksis. Mange vil nok si at den "nye" kunnskapsformen (vitenskapelig og teoriorientert kunnskap) er mer egnet og relevant i våre moderne liv, men moderne driftsformer og kunnskapssystem er ikke nødvendigvis like robuste og tilpasningsdyktige ved plutselig endrede forutsetninger.

Marginalisering av tradisjonell kunnskap og praksis er uheldig for samfunnet all den tid disse, med sin fleksibilitet, er verdifulle i både bærekrafts- og beredskapsperspektiv. Det kan ligge løsninger på dagens og framtidige utfordringer i beitenæringenes kollektive minne og praksiser, som ikke er fanget opp i og kan hentes fram fra det vitenskapelige kunnskapssystemet. Dessuten er utmarksbeite viktig for å opprettholde mangfold i naturtyper og arter. For å legge til rette for at tradisjonell kunnskap og praksis i størst mulig grad bevares og videreutvikles, er det viktig å fokusere på kunnskapsformen og systematisk inkludere den i forvaltningas kunnskapsgrunnlag,.

1.2.7 Tradisjonell kunnskap og FNs bærekraftsmål

FN's bærekraftsmål bør implementeres på måter som ikke tærer på reindriftsutøvernes og sauebønderas mulighet til å opprettholde økologisk og kulturelt mangfold i sine beiteområder. Det krever at beitenæringas kunnskap om relevante forhold blir tilgjengelig for forvaltninga. Deres kunnskap om samspillet mellom mennesker og natur, reinens/sauens rolle i landskapet, og endringer i landskapet og arealbruk er eksempler på hva som mangler i dagens kunnskapsgrunnlag. Så lenge det mangler en helhetlig tilnærming til disse temaene, er den lokale bærekraftige utviklingen usikker.

1.2.8 Tradisjonell kunnskap om effekter og håndtering av klimaendringene

Tradisjonell kunnskap er en verdifull ressurs i forståelsen og håndteringen av klimaendringene og konsekvensene av dem (se bl.a. Mathiesen m. fl., 2022). Låste beiter har blitt et økende problem for reindrifta og har krevd store omstillinger fra utøvernes side, herunder en beitebruk som vanskeliggjør forebygging av rovviltskader (Eilertsen & Riseth, 2021, s. 230). Også rovdyrenes atferd og bevegelsesmønster påvirkes av klimaendringene, i likhet med flokkenes sårbarhet for rovdyrangrep og muligheten for å dokumentere rovdyrenes tilstedeværelse (Risvoll m. fl. 2022). Det mangler oppdatert kunnskap om hvordan klimaendringene kommer til uttrykk i disse sammenhengene, og hvilke tiltak som egner seg for å dempe konsekvensene. Framtidige arbeider som søker å svare på dette må gjøres i samarbeid med tradisjonelle kunnskapsmiljøer for å få den beste og mest relevante kunnskapen.

1.2.9 Fornorskning som konsekvens av manglende implementering

På nordsamisk fins det to begrep for det å bli fornorsket: *dárudivvvat* og *dážaluvvat*. *Dárudivvvat* omhandler fornorskning av språket - det å miste eller velge bort samisk språk til fordel for norsk språk. *Dážaluvvat* omhandler fornorskning av praksiser, det å enten miste eller velge bort samiske praksiser til fordel for norske praksiser, eksempelvis drevet av forvaltningsregime og tilskuddssystemer i beitenæringa.

Når tradisjonell kunnskap og praksis i samiske områder marginaliseres, må dette også sees i sammenheng med en fortsatt pågående strukturell fornorskingsprosess. Vi mener at forvaltning og forskning har fornorskende effekt på beitenæringene da den bidrar til å undergrave og gjøre samenes tradisjonelle kunnskap og språk mindre relevant og anvendelig.

Staten Norge er grunnlagt på territoriet til to folk og det er liten tvil om at kun den enes kultur, verdenssyn og språk ligger til grunn for dagens miljø- og arealforvaltning; naturvitenskapelig

kunnskap fra ikke-samiske institusjoner samt norsk språk og begrepsbruk er overordnet. Vi opplever at det er majoritetssamfunnets naturforståelse og vektning av nærings- og vernehensyn som kommer til uttrykk både i lovverk og forvaltningspraksis.

Vi mener at politikktutformere, forvaltningsinstitusjoner og forskningsmiljø har ansvar for å vurdere egne praksiser i perspektiv av fornorskninga og se på hvilke tilpasninger man kan gjøre innenfor egne rammer for å påvirke systemene i riktig retning; herunder ved å implementere samiske praksiser og kunnskapsmiljø, i stedet for å direkte og indirekte bidra til å svekke dem som følge av videreføring av systemer.

2. Forvaltningsplan for rovvilt i region 8

Her presenterer vi forslag til endringer i forvaltningsplanen med fokus på implementering av tradisjonell kunnskap i det regionale forvaltningssystemet innenfor dagens rammeverk. Dette utgjør kun en del av innspillet vårt, siden en reell implementering av tradisjonell kunnskap i forvaltningsplanen forutsetter at slik kunnskap er samlet inn, systematisert og inngår i forvaltningas kunnskapsgrunnlag og praksiser på alle nivå. Alt henger sammen.

I forvaltningsplanen har rovviltnemnda myndighet til å fastsette forvaltningssonene for rovvilt og beitedyr, til å si noe om fordeling av FKT-midler, om andre virkemidler for å nå forvaltningmålene, samt om samordning av reindrifts- og landbrukspolitiske virkemidler. Derfor er det hovedsakelig disse temaene vi behandler i dette kapitlet.

2.1 Tradisjonell kunnskap i den gjeldende forvaltningsplanen

Vi har vurdert i hvilken grad tradisjonell kunnskap er implementert i den gjeldende forvaltningsplanen og oppsummerer her vårt syn. I den innledende delen om nasjonale rammer og internasjonale forpliktelser gjengis utdrag fra rovviltforliket fra 2011 som forutsetter at “forvaltningen skal bygge på vitenskapelig og **erfaringsbasert kunnskap**.”, samt FNs biokonvensjon, der det sies at “statene er forpliktet til å respektere, bevare og videreføre **urfolks tradisjonelle kunnskap** som er relevant for bevaring og bærekraftig bruk av biologisk mangfold.” I kapittel 9.2 *Strategier, Kunnskapsbasert forvaltning* finner vi følgende oppfordring fra rovviltnemnda:

*Like viktig som å sørge for at funn fra forskningen blir formidlet, og tatt opp av både forvaltning og næring, er det at næringa formidler sin **opparbeidede kunnskap** til forvaltning og politikere.*

I kapittel 11. *Avveininger – valg av forvaltningsgrenser for rovvilt* sies følgende:

*Videre er det en solid forsknings- og **erfaringsbasert kunnskap** om problematikken rovvilt – beitedyr. Erfaringer er hentet både fra forvaltning og fra reindriften og bufeholdet. **Kunnskap hos de som har hatt sitt virke ved bruk av beitedyr i utmark** har gjennom forskning de siste år blitt vitenskapelig dokumentert.*

Kapittel 8, som er referansegruppas anmodning til rovviltnemnda, ble satt direkte inn i planen og gitt status som *styringsverktøy for den regionale rovviltforvaltninga*. Den er basert på næringas perspektiver og forfatterens tradisjonelle kunnskap, men det kan diskuteres i hvor stor grad anmodningen faktisk har vært styrende for forvaltninga.

Vi vurderer at tradisjonell kunnskap i svært liten grad inngår i den gjeldende forvaltningsplanen. Begrepet nevnes noen ganger i planen, men vi finner ingen konkrete beskrivelser av hvordan den skal

innhentes og anvendes i forvaltninga av rovvilt. Våre erfaringer tilsier også at forvaltninga i liten grad anvender tradisjonell kunnskap systematisk i sitt daglige arbeid, noe som også samsvarer med at ansatte i forvaltninga har etterlyst metoder og retningslinjer for hvordan de skal gjøre dette (Turi & Eira, 2016).

2.2 Vårt innspill til forvaltningsplanen

I det følgende presenterer vi endringer som vi mener bør gjøres i forvaltningsplanen, strukturert på samme vis som den gjeldende planen og med kapittelnummer i parentes bak hver overskrift.

2.2.1 Rammer for rovviltforvaltninga (3)

Dyrevelferd, forpliktelser relatert til tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap og urfolksrettigheter må også nevnes i dette kapitlet, som del av rammeverket for rovviltforvaltninga. I dagens plan nevnes disse temaene først i kapittel 7 og etter situasjonsbeskrivelse for rovviltartene og beitenæringene, noe som gir inntrykk av at disse hensynene er sekundære og at forvaltninga fortrinnsvis skal ha fokus på vern av rovvilt, bestandsmål og bestandsutvikling og tilknyttede lovbestemmelser.

Vi foreslår at det i dette kapitlet vises til lover og avtaler relatert til dyrevelferd, tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap og urfolksrettigheter.

2.2.2 Aktører i rovviltforvaltninga (3.5)

Konsultasjonsparter

Rovviltnemnda har konsultasjonsplikt overfor Sametinget og andre berørte samiske interesser jf. sameloven § 4-2. Andre berørte samiske interesser i rovviltsammenheng er reindriftssamer og samiske bønder med dyr på beite, representert ved Norske Reindriftssamers Landsforbund, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norges Bondelag. Vi mener at alle de nevnte partene må nevnes i oppramsingen av aktører.

Forskningsinstitusjoner

Under aktører nevnes NINA³ som eneste forskningsinstitusjon, uten at det helt kommer fram hvorfor. Her burde man også nevne NIBIO⁴, Samisk høgskole og Nordlandsforskning som relevante forskningsinstitusjoner.

Beitenæringas tradisjonskunnskap

Beitenæringa som kunnskapsmiljø bør tildeles et eget avsnitt med forklaring av begrepet tradisjonell kunnskap og hvilken posisjon den har i forvaltningssammenheng. Videre gis det konkrete beskrivelser av hvordan forvaltninga skal gå fram for å tilfredsstille naturmangfoldlovens § 8 og andre relevante lovkrav.

Medvirkning

Det bør lages et eget avsnitt om medvirkning i regional rovviltforvaltning med oversikt over hvem som kan medvirke og hvordan. Her bør også nevnes at en reell medvirkning er en forutsetning for implementering av beitenæringas tradisjonelle kunnskap.

2.2.3 Situasjonsbeskrivelsen i innledende del (4 – 7)

Kapitlene 4 – 7, som beskriver kontekst for forvaltninga og beitenæringene, preges av å være skrevet fra vitenskapelig kunnskapsperspektiv av forfattere med god naturvitenskapelig kunnskap. Denne

³ Norsk institutt for naturforskning

⁴ Norsk institutt for bioøkonomi

delen må skrives i en mer helhetlig tilnærming som inkluderer næringas perspektiv, tradisjonelle kunnskap og fagterminologier. I tillegg bør konsekvensene inngrep og forstyrrelser i beiteområdene har på beitedyr og rovdyr, og samspillet dem imellom, beskrives som del av konteksten. Dette forutsetter at sekretariatet vektlegger arbeidsgruppens innspill og kunnskap i beskrivelsene av kontekst, beitenæring, rovviltbestander m.m.

2.2.4 Kumulative effekter (7)

Myndighetenes liberale arealforvaltning forverrer konflikten mellom beitenæring og rovvilt fra år til år. Vi savner en uttalt vurdering av hvordan byrden av stadig nye arealinngrep skal fordeles mellom rovvilt- og beiteinteresser. For hver gang arealene reduseres og forringes, presses rovviltbestander og beitedyrbestander sammen på et mindre leveområde, uten at det sies noe om hvilke konsekvenser dette faktisk har for denne problematikken og for hva som er realistiske bestandsmål gitt nye forutsetninger. Resultatet er at beitenæringa tar støytten i form av større rovvilttrykk kombinert med økte forstyrrelser, innskrenket beiteareal, i noen tilfeller også med redusert tilgang til skadefelling som følge av ikke oppnådd bestandsmål.

1. Konsekvensene summen av arealinngrep har på relasjonen rovvilt – beitedyr må adresseres i forvaltningsplanen og kreves inkludert i de helhetlige vurderingene som gjøres i rovviltforvaltninga.
2. Før ethvert arealinngrep må det vurderes hvilke følger dette får for de lokale rovviltbestandenes leveområder og hvordan man skal ta høyde for dette ved justering av bestandsmålene. Som del av denne vurderingen må det også innhentes kunnskap om hvordan innskrenking av rovdryrs leveområder påvirker drapstakten og andelen beitedyr i dietten deres.

2.2.5 Tradisjonell kunnskap og dyrevelferd i reindrift og saueneæring (7.5)

Beitenæringenes perspektiv og tradisjonskunnskap må legges til grunn for forståelsen av hva som er god dyrevelferd, spesifikt for sau og rein.

1. Landbruksprinsipper fundert i heldomestiserte husdyrs natur kan ikke ligge til grunn også for forståelsen av dyrevelferd i reindriften, da vurdering av dyrevelferd hos semidomestiserte dyr må gjøres utfra et annet utgangspunkt enn domestiserte dyr. Det er en forutsetning for å beholde semidomestiserte, i hovedsak selvbergende, dyr, og herav tradisjonelle driftsmåter, kunnskapssystemer og etiske perspektiver. Fagpersoner fra reindriften, både med formell og erfaringsbasert utdanningsbakgrunn, må bidra til slike vurderinger – også når temaet omtales i forvaltningsplanen.
2. Vurderinger av hvilke skadeforebyggende og –avvergende tiltak som er mest formålstjenlige, må gjøres i et helhetlig perspektiv, også medregnet beitenæringas kunnskap om dyrevelferd og andre relevante forhold.

2.2.6 Rovvilt og lokalsamfunn (7.6)

Psykososiale forhold

Sammenhengen mellom tap til rovvilt og utøvernes og deres familiers psykiske og fysiske helse bør framheves i et eget avsnitt om psykososiale konsekvenser av tap til rovvilt. Her bør også nevnes holdninger som kommer fram i den offentlige rovviltdebatten, herunder hets og fordommer, og hvordan dette påvirker menneskene i næringa.

I forskningsprosjektet “Reindriften hverdag” ble det funnet at fredet rovvilt er den faktoren som rammer flest reindriftsutøvere og utgjør hele 87 % av den totale belastninga, med konsekvenser i form av psykisk belastning, merarbeid og økonomisk tap. (Møllersen m.fl., 2016, s.69)

Funn fra rapporten “Helse Miljø og Sikkerhet i reindriften” bekrefter dette. I undersøkelse av hvordan tilstedeværelsen av rovvilt påvirker reieiere, sier 84 % av de spurte at rovdryr/rovdryrforvaltning

utgjør psykisk stress/belastning i hverdagen (Bongo, Steinfjell og Logstein, 2022, s. 47). I samme rapport framkommer følgende:

Rovvilt er et annet stort tema når det gjelder psykisk stress fordi rovviltet beslaglegger beiteland når reinen og reineieren prøver å unngå områder med mye rovvilt. Det er vanskelig å få fellingstillatelse, og tap av rein til rovvilt får store økonomiske konsekvenser bl.a. fordi erstatningsordningen er uforutsigbar. [Sitat fra besvarelse i undersøkelsen:]

«Rovviltproblematikken medfører økonomiske bekymringer i den grad at det føles tilfeldig eller utenfor vår kontroll hvordan inntekta blir. Hvor mye blir erstattet? I tillegg bruker vi enormt mye tid og penger på å lete kadaver. Mye kan sies om dette»

(Bongo, Steinfjell og Logstein, 2022, s. 49)

2.2.7 Forvaltningsmål og strategier (9)

Tillit

Gjensidig tillit er en nøkkelfaktor for å lykkes med implementering av tradisjonell kunnskap, for måloppnåelse i rovviltforvaltninga, samt viktig som del av kriseberedskapen relatert til samhandling mellom næring og forvaltning. For å oppnå slik tillit, trengs flere kontaktpunkt og økt kunnskapsutveksling mellom beitenæring og forvaltning. Styrket tillit mellom de forskjellige aktørene må settes inn som et eget delmål. Under strategier bør nevnes:

1. Tiltak for å styrke dialogen med kunnskapsbærerne
2. implementering av beitenæringas tradisjonelle kunnskap

Bærekraftig reindrift

I avsnittet om bærekraftig reindrift (s. 61) sies:

Viktigheten av reinsdyr i god kondisjon og et reintall som er tilpasset beitegrunnet, også ved dårlige beiteforhold, må understrekes.

Det er noe uklart for oss hvorfor det er skrevet et eget delkapittel dedikert til bærekraft i akkurat reindriften, med fokus på reintall og kondisjon. En vurdering av hva som er bærekraftig bruk av områder, kan ikke gjøres uten å ta med alle relevante faktorer, herunder annet beitebruk, arealinngrep, forvaltningsregimer, allmenn ferdsel osv. Gitt at vendingen *også ved dårlige beiteforhold* sikter til låste beiter, ser vi det nødvendig å påpeke at en tilpasning av reintall til låste beiter i praksis vil tilsvare ingen rein. Vi setter videre spørsmålstegn ved hvordan man her indirekte gir reindriften ansvaret for klimatiske forhold, som jo er en velkjent årsak til hyppigheten av fenomenet låste beiter. At bærekraft og kondisjon tematiseres særskilt for reindriften i eget avsnitt, til forskjell fra resten av beitenæringa, er etter vårt syn tendensiøst. Denne skjevheten er et eksempel på uheldige holdninger som kommer til uttrykk i diskursen og forvaltningsregimet rundt samisk reindrift.

Vi erfarer at summen av rovviltpolitikken, arealforvaltninga og landbruks- og reindriftspolitikken vanskeliggjør praktisering av tradisjonell reindrift. Den langvarige uforutsigbarheten i forvaltninga av beitenæringene har hindret utøvere fra å fokusere på sitt fag. Dette innebærer at mange har vært tvunget til å bruke ressurser på å stadig tilpasse seg nye og uforutsigbare forvaltningsgrep og minimere konsekvensene av disse. I rapporten Helse, miljø og sikkerhet i reindriften 2022, sies følgende om dette:

Reindriftnutøverne påpeker psykisk stress/belastning i form av uforutsigbarhet, forskjellsbehandling og utydelighet i møte med reindriftnforvaltning og i forhold til lov- og

regelverk slik at det bl.a. blir vanskelig å planlegge egen drift. Reindriftsutøverne erfarer at de ikke blir hørt, trodd på og at deres fagkunnskap ikke tas med i vurderinger og beslutninger. Dette forsterkes av myndighetenes manglende kunnskap om reindrift.“

(Bongo, Steinfjell og Logstein, 2022, s. 49)

Vi anbefaler at følgende endringer gjøres i delkapitlet:

1. Avsnittet omskrives til et mer helhetlig perspektiv som omfavner all beitebruk og arealforvaltning, samt beitenæringas egne forståelser av bærekraft. Her viser vi til boken *Samisk reindrift – Norske myter* (Benjaminsen m. fl. 2015, s.35-37) som gir innføring i reindriftras egen forståelse av bærekraft og hvordan den avviker vesentlig fra norske myndigheters definisjon.
2. Påpeke at forutsigbar forvaltning av beitenæringa og arealene deres er en forutsetning for at utøvere skal få handlingsrom til å anvende sin egen tradisjonskunnskap og bærekraftig drift i sitt område. Dette er en sentral faktor også i rovviltsammenheng.
3. Poengtere at uten helhetlig areal- og rovviltforvaltning som inkluderer beitenæringene, er ikke beitenæringene bærekraftige.

2.2.8 Overvåking og grenseoverskridende forvaltningssamarbeid (9.2)

Det er behov for bedre grenseoverskridende samarbeid om overvåking og forvaltning av rovvilt for å få fullstendig bestandsoversikt nær riksgrensene. Vi mener at man må se rovviltregionene i et større perspektiv og ikke la forvaltninga av sammenhengende rovdyrbestander fordelt på flere land overstyres av administrative grenser. Derfor mener vi at følgende bør legges inn i strategi-kapittelet:

1. Innsats for å styrke grenseoverskridende rovviltforvaltning med langsiktig mål om en felles forvaltningsplan på tvers av grensene
2. Kartframstillinger av rovviltforekomster bør så langt som mulig inkludere informasjon fra tilgrensende land.

2.2.9 Forebyggende og konfliktdempende tiltak (9.3.1)

Tiltakene i FKT-ordninga tar i for liten grad utgangspunkt i den tradisjonelle kunnskapen og er ensidig basert på forslag fra naturvitenskapelige kunnskapsmiljø. Slik bidrar den til å drive utøverne vekk fra tradisjonelle driftsformer og tilpassede løsninger på områdebruk og rovviltproblem. Det kreves i mange tilfeller at utøverne justerer drifta etter ordninga for å få midler (eks. kalving i gjerde eller flytting vekk fra beiteområde), på bekostning av kanskje mer formålstjenlige og tradisjonelle måter å avverge skade på. Et eksempel her er at tilskudd til døgnkontinuerlig gjeting kun gis med krav om samtidig foring, uavhengig av om det er gjennomførbart eller formålstjenlig å fore i den gjeldende situasjonen.

Arbeidsgruppas medlemmer diskuterte FKT ordninga og flere frykter en ordning som i økende grad erfares som et verktøy til å kjøpe ut beitenæringa for å gi plass til rovdirene. Det er også blitt problematisert at mange forebyggende tiltak i praksis forskyver rovdyrskader til omkringliggende beitebrukere på sikt. Ordninga har også bidratt til å redusere den totale beiteutnyttinga gjennom sine insentiver til tidlig nedsanking og foring, og ikke minst ved utbetaling av omstillingsmidler (Strand m. fl. 2019).

Rovviltforvaltninga kan aldri bli konfliktfri, men det er både nødvendig og mulig å gjøre det enklere for utøverne å drive beitenæring i tråd med sin tradisjonskunnskap, med bedre dyrevelferd og mindre tap til rovdyr. Det trengs også kontinuerlig søkelys på å eliminere motsetninger mellom tradisjonell driftsform og forvaltningas økonomiske insentiver.

Vi mener at FKT-forskriften trenger å revideres. Ny forskrift må ta utgangspunkt i tradisjonell driftsform og gi rom for anvendelse av beitenæringas tradisjonelle kunnskap knyttet til det enkelte område i den enkelte situasjon. I tillegg har vi følgende innspill til FKT-ordninga:

Kriterier for tilskudd til forskning og utprøving av tiltak

Historikken rundt forskning på rovvilt og beitedyr preges av prosjekt som er fundert i naturvitenskapelig teori og metodikk. Det fins flere eksempler på at disse prosjektene har forholdt seg til beitenæringa som forskningsobjekt og passive informanter, og vi erfarer at dette har brutt ned beitenæringas tillit og motivasjon for samarbeid med forskningsmiljøene en utvikling stikk i strid med FKT-ordningens formål om å dempe konflikt. Slik forskning har i noen tilfeller bidratt med mangelfull kunnskap til forvaltninga, som følge av tendensiøse og isolerte problemstillinger og metodikk som overser høyst relevante faktorer.

Hvis FKT-midlene skal virke konfliktdepende og bidra til kunnskapsutveksling mellom vitenskapelige og tradisjonelle kunnskapsmiljø, må de tildeles prosjekter som involverer de berørte kunnskapsmiljøene. Implementering av tradisjonell kunnskap og forskningsetiske retningslinjer må bli et kriterium for tildeling av FKT-midler til forskningsprosjekter og andre tiltak. Som eksempler viser vi her til metodene som er anvendt i forskningsprosjektet *Reindriftras hverdag* i samarbeid mellom Finnmarkssykehuset, Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL) og Samisk nasjonalt kompetansesenter (SANKS), Inger Marie Gaup Eiras doktorgradsavhandling *The Silent Language of Snow. Sámi traditional knowledge of snow in a time of climate change* (2012), Rievdan-prosjektet til ICR⁵ og Sámi allaskuvla, herunder boka *Reindeer Husbandry* (Mathiesen m. fl., 2023) og *Making room and moving over: knowledge co-production, Indigenous knowledge sovereignty and the politics of global environmental change decision-making* (Latulippe & Klenk, 2020).

Manglende samordning av beitenæringene i forbindelse med utprøvende tiltak har også vært nevnt som et problem; et eksempel som ble nevnt i gruppa vår omhandlet utprøving av uro-tiltak, uten at omkringliggende beitenæring ble varslet. Det er stor grunn til å tro at rovdyr som skremmes vekk fra én flokk/besetning, i praksis forskyves til en annen i nærområdet. Vi anbefaler at det stilles krav om samarbeid med, og internt i, beitenæringene ved tildelinger til skadeforebyggende tiltak og utprøving av slike.

Fleksibel rapportfrist

Tidsfristene er til hinder for å gjennomføre tiltak om høsten, fordi det blir for liten tidsmargin mellom tiltak og rapportfrist. Statsforvalteren må åpne for seinere rapportering av tiltak som skal gjøres seint på året, og formidle at det fins en slik fleksibilitet i systemet.

De kollektive interessene

Det fins flere eksempler på tapsreducerende tiltak som bare har forflyttet rovdyrproblemet til annet reinbeitedistrikt/siida/beitelag. Noen har for eksempel erfart at når en siida eller siidaandel velger å ha kalving i gjerde, bidrar det til økt rovdyrtrykk på tilgrensende siidaer, som ikke benytter seg av FKT-midler til slikt formål. Det fins også eksempler på at enkeltpersoner som skiller seg ut fra siidasystemet for å kvalifisere til å motta FKT-midler, bidrar til å svekke kollektivet og forstyrre etablerte systemer og beitebruk på bekostning av andre i siidaen som ikke mottar slike tiltaksmidler. Derfor mener vi at tapsreducerende tiltak må vurderes mer helhetlig geografisk og med hensyn til effekter på omkringliggende siidaer og beitelag, og hvordan man kan unngå at tiltakene forskyver rovdyrtrykket til andre beiteområder.

⁵ International Centre for Reindeer Husbandry

Prioritering av tradisjonelle driftsformer i FKT-ordninga

For reindrifta finnes det få, om noen, forebyggende tiltak som har langsiktig virkning, med unntak av flytting til annet beiteområde (jf. Riksrevisjonens rapport). Sauenæringa opplever også beitenekt fra Mattilsynet grunnet høye tapstall. Dette medfører at man i enkelte områder må gi avkall på tradisjonelt utnyttede beiteressurser, forkorte sauenes beitesesong og forstyrre reinflokker med "ekstraordinær" flytting, i tilfeller hvor man ikke får skadefelling eller slik felling ikke lykkes fort nok. Når dette gjentas, får det på sikt konsekvenser for dyrevelferden og beitenæringas områdebruk og tilhørende tradisjonskunnskap og beiteutnytting. I dagens system gis det heller ikke støtte til reindrifta for flytting til annet beiteområde som følge av rovvilt, begrunnet med at slik flytting vanskelig kan skilles fra ordinær driftsform. Det at reindriftnæringa av natur er fleksibel i sin beitebruk, må imidlertid ikke tolkes dithen at det ikke koster noe i penger, arbeid og dyrevelferd å flytte fra et ellers godt beite for å unngå tap til rovvilt.

Ved prioritering av FKT-midler må forvaltninga ha forpliktelsene overfor næringas tradisjonelle og erfaringsbaserte kunnskap i minne og heller stimulere til bruk av tradisjonell kunnskap i sine tiltak enn å bidra til å gjøre kunnskapen mindre lønnsom å anvende. Oppsummert foreslår vi at ordninga prioriterer:

1. tiltak som er basert på tradisjonell kunnskap, selv om de ikke passer inn i de foreslåtte tiltakene eller enkelt kan identifiseres av forvaltninga som ekstraordinære tiltak.
2. tiltak i samarbeid på tvers av næringene og beiteområder for å unngå å forskyve problemet til andre, kanskje intetanende, dyreeiere.
3. tiltak som handler om å formidle tradisjonell kunnskap om rovvilt og beitedyr.

2.2.10 Uttak av rovvilt (9.3.2)

Geografisk fordeling av lisens- og jaktkvote

Det at jaktkvotene for gaupe gis for hele regionen samlet, medfører enkelte år en skjevfordeling styrt av tilfeldigheter. Som et eksempel kan skadefellinger i Troms disponere jaktkvoten i Finnmark i sin helhet, slik at man mister muligheten til å ta ut individer til tross for at behovet er like stort. Den geografiske fordelingen bli for tilfeldig, hvis det er tidspunkt for skadetilfeller som er styrende faktor. Sonegrensen mellom Nordland og Troms er en annen utfordring, spesielt med tanke på gaupe som krysser mellom sonene og fordeling av kvotene. Vi anbefaler følgende endringer i praksisen for kvotetildelinger:

1. I region 8 deles jakt- og lisenskvotene inn etter grensen mellom Troms og Finnmark og uten at skadefelling kan belastes jaktkvoter på tvers av denne grensen.
2. De fylkesvise jakt- og lisenskvotene må gis med mulighet for å jakte på tvers av region- og fylkesgrensene.
3. Jakt- og lisenskvotene må gi rom for nødvendig skadeforebygging i belastede områder, og der man ikke har lyktes med å ta ut skadevolder ved foregående skadesituasjon, jf. Mattilsynets beitedyrrapport (2022, s 6-7).

Rovdyr i B-områder

I forvaltningsplanen (kap. 8.1 i den gjeldende planen) presiseres det, ved henvisning til rovviltforliket fra 2011, at det skal være nulltoleranse for rovdyr som utgjør et skadepotensial i B-områdene. Dette er ikke fulgt opp i praksis, noe Mattilsynet også understreker i sin rapport for 2021 (2022, s. 6). Det åpnes kun unntaksvis for tapsforebygging ved kvote til uttak av gaupe som etablerer seg i B-områdene. Samtidig erfarer enkelte at det ikke prioriteres FKT-midler i B-områdene, fordi rovdirene ikke skal være der på papiret. Beitenæringa i B-områder opplever at de faller mellom to stoler hva angår støtteordning og fellingsregime.

2.2.11 Skadefelling (9.3.3)

Tradisjonell kunnskap i skadefellingslagene

Lokale jegere, sauebønder og reingjetere som har tradisjonell kunnskap knyttet til områdene, er uvurderlige ressurser i skadefellingsssammenheng. At deltakerne på skadefellingslagene har lokal tilknytning og kontakt med eller tilhørighet til beitenæringa i området, er dessuten avgjørende for å oppnå effektiv skadefelling i godt samarbeid med berørte dyreeiere og uten å utgjøre en ytterligere belastning på dyrene. Vi mener at skadefellingslagene i størst mulig grad bør bestå av beitedyreiere og jegere med god kjennskap til lokal beitenæring. Derfor anbefaler vi at framtidig rekrutteringsarbeid rettes mot disse miljøene.

Bruk av hund til skadefelling

Vi imøteser en satsing på utdanning og oppretthold av gode hunder til bruk ved skadefelling. Vi tror det er klokt at disse hundene i størst mulig grad holdes av ansatte hos Statens Naturoppsyn, for å sikre profesjonalitet, kontinuitet og god dialog med beitenæringa.

Godtgjørelse

Vi mener at medlemmene og lederne av skadefellingslag ikke kan ventes å bidra år etter år uten lønn for arbeid og deltakelse på kompetansehevende tiltak. Det må bevilges penger til godtgjørelse for alt arbeid relatert til deltakelse i skadefellingslagene, og ikke bare til utføring skadefellingsoppdrag. Også deltakelse på kompetansehevende tiltak må godtgjøres. Videre mener vi at man bør videreføre oppfordringen om etablering av interkommunale skadefellingslag. Slik sikrer man kontinuitet og profesjonalitet i skadefellingslagene på lang sikt.

Beitenekt er ingen løsning

Ved alvorlige tapssituasjoner skjer det at Mattilsynet pålegger beitenekt for å avverge dyrelidelser. Slik beitenekt er en alvorlig belastning for både dyreeier og dyras velferd. Risikoen for beitenekt bidrar til en redsel for å melde inn tap, som igjen kan påvirke oversikten over rovviltbestander og deres skadeomfang i et område. Vi mener at et pålegg om beitenekt er konsekvens av manglende ressurser til gjennomføring av skadefellinger og skadeforebyggende tiltak og uttak. Det må være et mål at slike situasjoner avverges ved felling av skadevoldende dyr, og at nødvendige ressurser settes inn til å beskytte flokken i utmarka i vente på uttak.

2.2.12 Samordning av økonomiske virkemidler (9.3.4)

Flokkstruktur

Fra myndighetenes synspunkt, som også kommer til uttrykk gjennom reindriftas tilskuddssystem, representerer flokker med høyest mulig andel produksjonsdyr en *optimal* flokkstruktur. I den gjeldende planen framholdes også kalvetilskudd og tidlig kalveslakt som tapsreducerende tiltak som har effekt. Dette samsvarer ikke nødvendigvis med næringas tradisjonelle kunnskap om hva som er optimal flokkstruktur, ei heller i rovviltsammenheng.

Den tradisjonelle kunnskapen er utviklet i en helhetlig kontekst som inkluderer langt flere faktorer enn kortsiktig kjøttavkastning. Eksempler av relevans her er dyrevelferd og etiske vurderinger med hensyn til eksempelvis robusthet ved vanskelige beiteforhold og rovviltangrep, å ikke påføre mordyr sorg og vantrivsel ved å slakte kalv m.m. Som konkret eksempel her kan nevnes sammenhengen mellom andelen okserein og tilgjengeliggjøring av beite, flokkatferd generelt, flokkatferd ved rovdryrangrep og genetisk utvalg i avlsarbeidet.

Vi mener at man ikke har godt nok kunnskapsgrunnlag for å konkludere om effekten av kalveslakt, og at man her overser viktige momenter flokkstrukturens betydning for skadeforebygging i reindrifta. Det trengs forskning på sammenhengen mellom tilskuddsordninger og slakteuttak, flokkstruktur,

dyrevelferd og sårbarhet for rovvilt. Fram til man har et godt svar på hva optimal flokkstruktur er, som inkluderer reindriftas kunnskap om temaet, mener vi at man ikke bør uttale seg om dette i planen.

Landbruksdirektoratets økonomiske virkemidler innskrenker utøvernes mulighet til å anvende sin tradisjonskunnskap og ta gode valg for sin flokk og sitt beiteområde. Vi mener at driftstilskuddet bør ta høyde for næringas tradisjonelle kunnskap, eventuelt ved at den gis uavhengig av hvilket dyr man slakter. Kun da vil det være rom for å gjøre reindriftsfaglig baserte, og ikke tilskuddsmotiverte, vurderinger og tilpasninger av flokkstruktur i det enkelte beiteområde, (Eira & Sara, 2017, s. 11, Marin m. fl. 2020), også til gode for skadeforebygging.

Planen må belyse at *optimal flokkstruktur* avhenger av flere faktorer enn kjøttproduksjon pr. individ og at flokkstrukturen også kan være av betydning i rovviltsammenheng.

Produksjonskrav og tap til rovvilt

Landbruks- og reindriftsforvaltningas økonomiske virkemidler stiller krav om at utøverne skal produsere mest mulig per beiteareal, målt i slaktevekt pr. individ. Samtidig blir produksjonen svekket som følge av rovdyrpolitikken som legger til rette for økning i rovviltbestandene og altså økt tap.

Kombinasjonen av rovvilttap og kriteriet for produksjonstilskudd (minimumskrav til slakteuttak) utgjør i enkelte tilfeller en dobbel belastning. Når en dyreeier opplever store tap til rovvilt, er det vanskelig eller umulig å tilfredsstille slike krav, i alle fall uten at det vil få negative konsekvenser på avlsarbeidet. Summen av rovvilttap, lav inntekt fra slakteuttak og uteblitt produksjonstilskudd utgjør for de aller fleste en økonomisk katastrofe. Muligens er det også slik, som antydnet lenger opp, at produksjonsfokuset som ligger til grunn for de økonomiske virkemidlene, bidrar til å gjøre flokkene mer utsatte for rovdyrskade.

Vi ser behov for en bedre samordning mellom Klima- og miljødepartementet og Landbruksdepartementet. Forvaltninga må se helhetlig på rovdyr-, reindrifts- og landbruksforvaltninga, og samordne virkemidlene med bestandsmål og målsettinger for beitenæringa. Rovdyrtap må tas med i vurderingen av produksjonstilskudd, slik at ikke store rovdyr tap kan føre til avslag på tilskuddssøknaden.

I den gjeldende forvaltningsplanen oppfordres det til at man frafaller produksjonskrav for driftstilskuddet i spesielt tapsutsatte områder. Vi stiller oss bak dette og mener det er helt uholdbart at man får en slik dobbel belastning av tap til rovvilt.

Senket terskel for skadefelling når det er erklært beitekrise

I det det blir erklært beitekrise i et område, må det av hensyn til dyrevelferd og reindriftas totale belastning automatisk føre til en senket terskel for skadefelling i det gjeldende området. Det krever at slik saksbehandling for topp prioritet, og at rovviltforvaltninga og reindriftsforvaltninga er samkjørte.

2.2.13 Næring og rovvilt i Finnmark (9.3.7)

For at denne stillingen skal ha en reell dialogfunksjon mellom beitenæring, forvaltning og forskningsmiljøer, mener vi at det er en forutsetning at framtidige ansettelser gjøres på bakgrunn av følgende kriterier:

- nordsamisk språkkompetanse
- kjennskap til beitenæringene og konseptet tradisjonell kunnskap

- helst også innsikt i naturforvaltning og naturvitenskapelige fag av relevans for rovdyrforvaltninga

Videre ser vi behov for en utviding av denne funksjonen for å dekke behovet for dialog og samordning i hele regionen, og for å ivareta det forestående arbeidet med implementering av tradisjonell kunnskap.

2.2.14 Soneinndeling (11)

Selvforsyningsgrad og dyrevelferd

Hensyn til sikring av lokale rovviltbestander kan ikke gå på bekostning av vår regionale matsikkerhet og totalberedskap. Sonefastsettinga må vurderes i lys av Hurdalsplattformens mål om 50 % selvforsyningsgrad og videre hvilke konsekvenser dette må få for beitebruken. Målsettinga er ytterligere aktualisert som følge av dagens sikkerhetspolitiske situasjon og landsdelens behov for styrket totalberedskap. Gitt de klimatiske forholdene i vår region, forutsetter økt selvforsyningsgrad en økning i antall beitedyr, herunder også storfe. Storfe og deres beiteareal må også innarbeides i forvaltningsplanen for å vise et helhetlig bilde av beitebruken.

Hvis selvforsyningsmålet skal være realiserbart, mener vi at økt arealbehov og standarder for beitedyrenes velferd bør danne hovedrammebetingelsene for sonefastsetting. Derfor må sentrale kriterier for forvaltninga av rovvilt og beitedyr, og spesielt fastsetting av forvaltningssonene for disse, være:

1. Hvor mye dyr, inkludert storfe, vi må ha på beite for å øke selvforsyningsgraden.
2. Hvor store områder disse dyrene trenger for å ha det bra.
3. Hvor mange individer det er rom for av de forskjellige artene innenfor rammene gitt av punkt 1 og 2 og tatt i betraktning tilgjengelig kunnskap om artenes arealbehov.

Tap i B-områder og kalvingsland innenfor A-områder

Den differensierte forvaltninga fungerer ikke i praksis, noe som blant annet kommer til uttrykk ved at rovdyr er tilstede og utgjør skadepotensial også i B-områdene (Krange m. fl., 2016, Mattisson m. fl., 2015, Risvoll & Kaarhus, 2021). Rovviltforliket fra 2011 sier at det ikke skal være rovdyr som representerer et skadepotensial i prioriterte beiteområder for husdyr og kalvingsområde for tamrein. Likevel utgjør kalvingsområder en betydelig andel av A-området i regionen. Den todelte målsettingen fra rovviltforliket av 2004 kommer ikke til uttrykk i denne sammenhengen, da vi ser at hensynet til oppnåelse av bestandsmål går foran hensynet til rovdyrfrie kalvingsområder.

1. Rovviltnemnda må forholde seg til at det ikke skal være overlapp mellom kalvingsland og A-områder ved fastsetting av sonegrensene.
2. I de områdene hvor slik overlapp ikke er til å unngå, må det igangsettes målrettet arbeid i samarbeid mellom næring og forvaltning for utvikling av lokalt tilpassede forebyggende tiltak med basis i lokale næringsutøveres tradisjonelle kunnskap og styrket beredskap for håndtering av skadesituasjoner.

Soneinndeling og klimaendringer

Klimaendringene gir størst temperaturøkninger mot viddene med økt forekomst av nullgradspasseringer og låste beiter som konsekvens. Dette gjør de kystnære områdene stadig mer attraktive som vinter- og vårbeite for rein, og presser slik fram en endring i beitebruken. Soneinndelinga må ta høyde for klimaendringene og hvilke konsekvenser de vil ha på beitebruken i de kommende årene. Forvaltningsplanen må i størst mulig grad bidra til å muliggjøre fleksibel beitebruk som blir påkrevd i det nye klimaet.

3. Hvordan samle inn, systematisere og implementere tradisjonell kunnskap?

I dette kapittelet har vi skissert hvordan et videre arbeid med innsamling, systematisering og implementering kan foregå. Det gjør vi ved å gjennomgå et utvalg rapporter og artikler som omhandler innsamling, organisering og implementering av tradisjonell kunnskap⁶⁷⁸⁹. Med bakgrunn i disse har vi også kommet med noen egne vurderinger og forslag. Vi presiserer at det i det enkelte prosjekt må gjøres særskilt metodevalg og –tilpasning avhengig av blant annet tema, kunnskapstype og formål, etiske vurderinger relatert til eierskap og tilgjengeliggjøring.

I Norge er Sámi allaskuvla¹⁰ en sentral aktør i arbeidet med tradisjonell kunnskap og dokumentasjon av denne. Vi ser det som naturlig at de har en sentral rolle i framtidig arbeid for innsamling og systematisering av tradisjonskunnskap til bruk i rovviltforvaltninga. Også andre forskningsinstitusjoner arbeider med tradisjonell kunnskap i sammenheng med naturvitenskapelig forskning og miljø- og arealforvaltning. Det er viktig at disse tar del i arbeidet, dersom man skal oppnå en tilnærming mellom de involverte kunnskapsmiljøene og tankesettene; herunder teoretiske og praktiske, vitenskapelige og tradisjonskunnskapsbaserte, norske/nordiske og samiske perspektiver. Det langsiktige målet må være et velfungerende samarbeid, gjensidig tillitsforhold på tvers av kunnskapsmiljøer og innfrielse av lovkrav og internasjonale forpliktelser.

3.1 Litteratur om beitenæringas tradisjonelle kunnskap

Det fins noe litteratur som gjengir tradisjonell kunnskap om sammenhengen rovvilt og beitedyr, spesielt omhandler denne litteraturen ulv sett i sammenheng med rein. Disse utgivelsene gir inngående beskrivelser av forhold innenfor temaet rovvilt og reindrift, spesielt med fokus på gjeterens rolle. Dessuten benytter vi anledningen til å nevne den nylig publiserte boka *Reindeer Husbandry – Adaptation to the Changing Arctic, Volume 1* (Mathiesen m. fl., 2023), som også omhandler reindriftnæringas tradisjonelle kunnskap. Dette er blant annet:

- *Ren och varg. Samer berättar* av Yngve Ryd, utgitt 2007.
- *Vargen är värst: Traditionell samisk kunskap om stora rovdjur* av Eivind Torp, utgitt 2004.
- *Muitalus sámiiid birra / Min bok om samene* av Johan Turi, utgitt første gang 1910.
- *Gumpe, sápmelaš ja boazu: boazosámi čilgehusat ja muitalusat gumpe ja guođoheami birra*¹¹, av Mikkel Nils Mikkelsen Sara, utgitt 2003.

Ulven, som utgjorde den største rovdyrtrusselen i sentrale reindriftsområder fram til tidlig på 1950-tallet, har siden vært nesten helt fraværende fra Troms og Finnmark (Eira & Sara, 2017, s. 12). De siste par årene har ulven igjen begynt å opptre i regionen vår med jevne mellomrom. Denne utviklingen er et svært godt eksempel på hvorfor det er viktig å dokumentere tradisjonell kunnskap; dagens gjeterne har minimal til ingen erfaring med ulvens nærvær og hvordan de skal gjete flokken for å forebygge ulveangrep etc., men takket være det omstendelige dokumentasjonsarbeidet kan de nå søke nyttig kunnskap fra fortiden i skriftlige kilder og ta den i bruk igjen.

I boka «Soga om smalen» (Drabløs, 1997), som var et «Jubileumsskrift» fra Norsk sau- og geitalslags 50-årsfeiring i 1997, gis en bred historisk gjennomgang av saueholdet i Norge. I del I, kapittel 3 «Frå

⁶ *Bruk av tradisjonell kunnskap i miljø- og arealforvaltning i Norge* (Turi & Eira, 2016)

⁷ *Reindriftnæringens erfaringsbaserte kunnskap om reindrift og rovvilt* (Eira & Gaup, 2017)

⁸ *Tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap i reindriftens arealbrukskart* (Risvoll m. fl., 2022)

⁹ *Máttuid árbi boahhteáigái* (Sámediggi, 2021)

¹⁰ Samisk høgskole

¹¹ Overs.: *Ulv, same og rein: reindriftsamiske beskrivelser og fortellinger om ulv og reingjeting*

1600-tallet til ca. 1900» gis flere beskrivelser (med litteraturreferanser) av hvordan gjeterfunksjonen hadde som oppgave å verne sauene mot rovvilt. Blant annet blir det spesielt henvisning til «ulvetidene» fra ca. 1720-1775 og 1820-1870. Her beskrives også teknikken «grindgåing og grindhus» som tiltak for å unngå tap til rovvilt. I Drabløs (1997) gis også en beskrivelse av etableringen av «organisert beitebruk» i sauene i 1970 for å redusere omfanget av tap av sau og lam til rovvilt. Ifølge Lillevoll (2016, s. 18) var også tidsskriftet *Sau og Geit* på et tidlig tidspunkt et bidrag til sauene videreutvikling og konseptualisering av sin kollektive og erfaringsbaserte kunnskap, noe som også er omfattende beskrevet i boka «soga om smalen» (Drabløs, 1997). Arbeidet til Norsk sau- og geitalag har inneholdt dokumentasjon og formidling av slik kunnskap, som også vil være relevant i rovviltsammenheng. Her kan også nevnes at det i arbeidsgruppas diskusjoner ble påpekt at sauene mangler fagmiljøer som jobber målrettet med dokumentasjon og formidling av deres tradisjonelle kunnskap, jf. arbeidet Sámi allaskuvlas arbeid med reindriftskunnskap.

3.2 Hvordan samle inn, systematisere og tilgjengeliggjøre tradisjonell kunnskap?

Innsamling, systematisering og tilgjengeliggjøring av tradisjonell kunnskap er i seg selv et enormt arbeid som må gjøres i egne prosjekt i regi av kompetente faginstusjoner. Jobben må gjennomføres med reindrifts- og bufene som forskningspartnere og i henhold til forskningsetiske retningslinjer. I det følgende presenterer vi et utvalg rapporter som omhandler dette temaet.

3.2.1 Rapporten *Reindriftsnæringens erfaringsbaserte kunnskap om reindrift og rovvilt*

Som tidligere nevnt utgjør allerede Mikkel Nils M. Sara og Inger Marie G. Eiras rapport fra 2017 en besvarelse på vårt mandat. Vi har derfor lagt denne ved som del av vårt innspill og gjengir deres arbeid i dette delkapittelet. Blant sentrale momenter relatert til innsamling av tradisjonell kunnskap tematiserer de følgende:

- Tradisjonell kunnskap kan i hovedsak fanges opp gjennom tilstedeværelse i arbeidssituasjonen og innsamling av data i form av reingjeteres observasjoner, vurderinger og kunnskapsutvekslinger som skjer i den daglige driften (s. 9).
- Reingjeterne besitter blant annet tradisjonell kunnskap knyttet til gjeting og tilsyn, rovdjurs angreps- og jaktmønstre, skadebilde og dyrenes reaksjon på rovdyr. Også snøforhold og flokkstruktur er av betydning (s. 9-11).
- Språkbruk, organisering av prosjekter, reelt prosjektpartnerskap og kommunikasjon mellom reieiere og forskere er kritiske suksessfaktorer ved forskning på reindrifta (s. 14).
- Anerkjennelse av reieierens kunnskap og å tillate reieiere å være reelle partnere i prosjektet er viktig. Implementering av reindriftssamiske kunnskaper og samisk språkbruk må danne grunnlaget for alle forskningsprosjekter som gjelder samisk reindrift. (s. 15).
- Videre sies følgende om metode for innsamling av beite næringens erfaringskunnskap: *Datainnsamlingen i ulike reindriftsområder må gjennomføres i samarbeid med siidaer/reibeitedistrikter som har lokalkjennskap og –kunnskap. Der er viktig å bruke ulike metoder for å fange opp kunnskapen fordi en enkelt metode ikke alene kan fange opp alle aspekter av den. Gruppediskusjoner, individuelle intervjuer og førstehåndserfaring er avgjørende i det å fange opp reindriftssamiske kunnskaper om rovvilt så nøyaktig som mulig. Eira har i sitt doktorgradsarbeid utviklet en metode (i forbindelse med Ceavvi-prosjektet¹²) for innsamling av data om snø, som kan brukes som modell for å få et kunnskapsgrunnlag om reindrift og rovvilt. Datainnsamlingen må gjøres på de samiske språkene for å fange opp kunnskapen i reindriftsfagspråket. Ved samling av data gjør man også registreringer og dokumenteringer av reindriftssamiske kunnskaper.* (Eira & Sara, 2017, s. 16)

Eira og Sara (2017) foreslår å etablere en base som fylles med data/beretninger og oppgir følgende tema som eksempel på hva som kan fylles inn der:

¹² Ceavvi kan oversettes til *hard snøskavl*.

- Áigi: Opplysninger relatert til døgn- og årssyklus i reindriften.
- Dálkedilli: Opplysninger relatert til omstendigheter knyttet til vær, snø og øvrige klimatiske forhold.
- Guohtun: Opplysninger relatert til beite- og snøforhold, beitingens spor og omdanning av snø (eks. *fieski*¹³).
- Guoðoheapmi: Opplysninger relatert til vokteres opplegg for beiting og kontroll over flokk.
- Eallu: Opplysninger relatert til reinflokkens sammensetning, bevegelser, spredning, reaksjoner og adferd.
- Boazu/rábbi: Opplysninger relatert til rein som er forstyrret/skadet/drept og til omstendighetene rundt den før og etter rovdyrangrep
- Eatnamat: Opplysninger om rein-rovdyr i ulike årstidsbeiteområder og terrengforholdet knyttet til hendelsesforløp i forbindelse med rovdyrnærver/-skade.
- Boraspire: Opplysninger relatert til rovdyrets tilstedeværelse, adferd, jakt og øvrig skade for reindriften.

Vi stiller oss bak innholdet og de konkrete forslagene i Eira og Saras rapport (2017) og vurderer at metodene i all hovedsak er direkte overførbare også til saueneæringas tradisjonelle kunnskap.

3.2.2 Rapporten *Tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap i reindriften arealbrukskart*

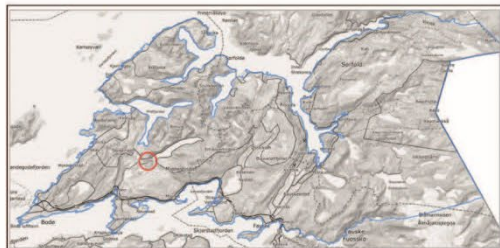
Rapporten *Tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap i reindriften arealbrukskart* ble publisert i år på oppdrag fra Sámediggi (Risvoll m. fl., 2022). Oppdraget var å tilrettelegge for bedre formidling av reindriften kunnskap om reindriften arealene gjennom reindriften arealbrukskart. To av forfatterne er reindriften utøvere, og de har samarbeidet med forskerne om planlegging, gjennomføring (datainnsamling), analyse og rapportering, herunder utforming av mål, innhold og metodikk. Risvoll m. fl. (2022) foreslår å tilgjengeliggjøre reindriften kunnskap i faktaark som knyttes til reindriften arealkart (se eksempel i figur 1 på neste side). Forslaget tar utgangspunkt i andre faktaark som brukes til å formidle kunnskap om eksempelvis verneområder. Innsamlingen foreslås utført ved at reinbeitedistriktene selv fyller ut faktaarkene over tid. Videre har de kommet fram til at faktaarkene med fordel kan bestå av en kombinasjon av rubrikker med spesifikke kategorier til utfylling, mens andre rubrikker gir rom for opplysninger avhengig av hva kunnskapsbæreren mener er relevant. De belyser følgende teknologiske muligheter for presentasjon av informasjon i faktaark:

Den teknologiske utviklingen rundt bruk av moderne informasjonsteknologi gir muligheter for å koble blant annet illustrative filmer, bilder og alternative kart til faktaarkene. Gjennom filming fra droner kan man vise hvordan reinen beveger seg gjennom landskapet. For eksempel kan en dronefilm vise hvordan reindriften utøvere må gjete aktivt for å få reinen til å passere gjennom flaskehals. Man kan også filme reinen når den oppholder seg i hvileområder for å illustrere at dette er områder der reinen er rolig. Bilder av simler med nyfødte kalver kan være illustrative og bidra til å forklare hvorfor en skal ta ekstra hensyn i kalvingsområdene på vår- og forsommer. Slike filmer og bilder kan åpnes fra "lenker" i faktaarkene. Filmer, bilder, alternative kart og eventuelt lydfiler (f.eks. lydopptak/intervju av reindriften utøvere som forklarer bruk av områdene muntlig) sammen med tekst gjør at leseren av faktaarkene kan få en mer helhetlig forståelse av reindriften bruk av ulike områder, beitekvaliteter og utfordringer, enn om man bare ser på objektene i kartene slik det er i dag. Da kan man blant annet også få en bedre forståelse av sammenhengene mellom reinens bruk av landskapet og klimatiske, topografiske og andre faktorer som spiller inn. (Risvoll m.fl., 2022: 43)

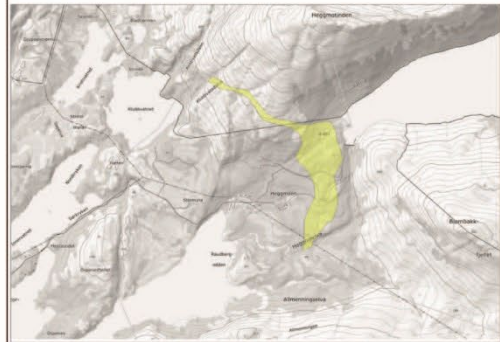
Vi mener at denne faktaark-modellen er anvendbar også til systematisering og tilgjengeliggjøring av tradisjonell kunnskap om beitedyr og rovvilt, og legger den til grunn for vårt forslag.

¹³ Forenklet oversatt til: *område hvor reinflokk har holdt til*

Flyttlei mellom Klubbvassdalen og Heggmoelva

Figur 1. Kartet viser distriktsgrensene til Duokta reinbeitedistrikt med blå linje. Rød sirkel markerer flyttlei for strekningen Klubbvassdalen – Heggmoelva.

Figur 2. Kartet viser avgrensning av flyttlei for strekningen Klubbvassdalen – Heggmoelva.

Objekttype	Flyttlei
Generelt om flyttleier	En flyttlei er der reinen drives/ledes/føres eller trekker selv mellom årstidsbeitene, eller innad i et årstidsbeite. Også svømmeleie inngår som flyttlei. Bredden på en flyttlei varierer ut ifra terreng og måten det flyttes på. Det kan være en aktiv

	driving av reinen, eller at reinen styres i ønsket retning, hvor reinen får beite seg gjennom et område. Enkelte steder er det utvidelser på flyttleia. Disse utvidelsene markerer beitelommer eller overnattingsbeiter hvor flokken hviler/beiter.
--	---

Distriktsnavn	Duokta
Eier	Landbruksdirektoratet
Produsent	Duokta reinbeitedistrikt
Første datafangst dato	2013-02-07
Oppdateringsdato	23.10.2020
Verifiseringsdato	
Areal objekt	622 daa
Objektnavn	Klubbvassdalen – Heggmoelva
Samske begrep	
Flyttleia brukes primært i perioden:	Flyttleia kan brukes til flytt- og trekkleie hele året, men brukes først og fremst til flytting fra vinterbeiter i vest til kalvingsland i øst (normalt fra Kjerringøy til Valnesfjord). Flytting i dette området mot kalvingslandet foregår normalt i løpet av perioden 15. mars – 15. mai.

Beskrivelse av flyttleia:	Heggmo-området er en tynn flaskehals og eneste sted som reinen kan bevege seg mellom beiteområdene i øst og vest i reinbeitedistriktet. Det er ikke mulig å drive rein i vest/østlig retning lengre sør: Lengre sør er Vatnvatn et naturlig stengsel, og ned mot havet i Hopen stenger diverse infrastruktur (jernbane/vei og bro). På nordsiden har vi heller ikke samme mulighet å flytte med rein øst/vest da Heggmoelva og fjellområder ikke er mulige å passere.
----------------------------------	---

	Derfor er det i praksis ikke andre mulige alternativer for flytting øst/vest. Det vil heller ikke være mulig å kunne omlegge denne flyttveien, siden det ikke finnes alternativer.
--	--

Flaskehals	Hele denne delen av flyttleia er å anse som flaskehals.
-------------------	---

Brukes flyttleia også som trekkleie?	Flyttleia brukes også av rein på trekk gjennom området.
---	---

Nattbeiter	Nattbeiteområdet er ved Krykkjen, stormyra under Heggmotind og myrene ved Ospenesfjell (brukes for øvrig også som Hundeluftingsområde). Nattbeiteområder vurderes også som meget viktig, og dette er en brukstypen som det er veldig få av. Dette er områder hvor vi forlater flokken under flyttingen slik at både rein og folk kan hvile. De er nøye utvalgt i forhold til terreng, hvordan reinen trives og hvor tilbøyelig den er for å stikke av fra området.
-------------------	--

Øvrig bruk av området	Reinbeitedistriktet bruker området til vinter- og vårbeiting. Vinterbeiter er minimumsfaktor for distriktet.
------------------------------	--

Inngrep og menneskelig aktivitet	Distriktet ser at det blir vanskeligere å passere Heggmoen for hvert år, både på grunn av mye aktivitet og installasjoner, men
---	--

	også fordi flere og flere enkeltindivider i reinflokken har begynt å få aversjon mot å skulle passere flaskehalsen Heggmoen. Faste installasjoner: <ul style="list-style-type: none">Heggmoen kraftverkGjerde ved Heggmoelva Andre utfordringer: <ul style="list-style-type: none">HundeluftingsområdeMye menneskelig aktivitet – friluftslivForsvaret har skyte- og øvingsfelt i området
--	---

Klimaendringer	Området gror igjen med kratt og skog. Dette gjør det utfordrende å holde kontroll med reinflokken under flytting.
-----------------------	---

Vær- og føreforhold	
----------------------------	--

Eksempler på utfordringer, erfaringer og/eller fremtidige farer	Under vårflyttingen i 2018 fra Kjerringøy-Valnesfjord mistet vi 80-100 rein pga. møte med hund på vei ned til Allmenningen. En god del av disse trakk så senere på høsten til Mjånes-området. 1/3 av reinen der (totalt 200) var rein som vi mistet på Heggmoen. I tillegg hadde disse «dratt med seg» reddere rein (som har blitt mindre jobbet med) fra Bodahalvøya. Reinen var veldig uvillig til å forlate Mjånes-området. Vi brukte nesten fire uker på å få reinen vekk derfra. Flere eksempler de siste årene: <ul style="list-style-type: none">Hendelse vår 2015: 1 løshund jaget og skremte vekk ca. 30 reiner ved Vallverket. 1 løshund jaget morgenen etter rein i Allmenningen, uvisst hvor mange som forsvant.Hendelse vår 2017: Bjeffing skremte vekk 10-15 rein nede ved parkeringen.Hendelse vår 2018: Hund på en av anleggsvelene mot Heggmoelva skremte rein når vi var på vei mot grustaket. Stor del av flokken forsvant, kanskje så mye som 80-100 rein.Hendelse vår 2018 etter flytting: Løshunder jaget reiner i Allmenningen. Vi ble varslet av publikum, men kunne ikke gjenfinne rein for å undersøke om den var skadet.
--	--

Forslag for å forbedre situasjonen	<ul style="list-style-type: none">Bodø kommune må kontakte Duokta ved ny/endret aktivitet i området som kommunen blir kjent medGamle kraftutbygginger skal revidere konsesjonsvilkårene. Kanskje er det mulig å gjøre noe med problematikken med vannrøret som kommer på tvers av flyttleia med mot Heggmoen kraftverk (bygge overgang, og kanskje sette opp et lite ledegjerde)?Fjerne det ubrukelige gjerdet ved Heggmoelva?Sette begrensninger på hundekaktivitet i Allmenningen-området? Det er ikke bare rein som har denne plassen som flaskehals mellom levoenråder. Alt vill på fire føtter (for Vatnvatn fryser) må gjennom her.
---	--

	<ul style="list-style-type: none">Tynne ut skog til en åpnere «korridor» fra vannrøret og ned til roligere deler av Allmenningen. Reinen velger helst en rute der han har god oversikt. En åpnere korridor kan man legge slik at man unngår vanskelige installasjoner og aktivitet. Det må i så fall akkres hvordan man unngår at korridoren i tidsrommet under flyttingen ikke blir benyttet til annen aktivitet. I tillegg må det akkres om annen aktivitet i korridoren utenom flytting får innvirkning på reiness tilbøyelighet til å bruke korridoren og hvordan man best kan møte denne utfordringen.Oppsetting av skilt. Bodø kommune og Duokta har i tidligere planarbeid avtalt å sette opp permanente skilt i Heggmo-området med informasjon om reindriften. Duokta vil gjerne gjenoppta dette arbeidet.
--	---

Øvrige opplysninger	
----------------------------	--

Dokumenter og lenker	<ul style="list-style-type: none">Distriktsplan
-----------------------------	---

Figur 16 Eksempel på faktaark for flyttlei – se også vedlegg 1.

3.2.3 Innsamling

Under oppsummerer vi metoder vi ser for oss at kan anvendes til innsamling av beitenæringas tradisjonelle kunnskap om gjeldende tema. Vi framholder likevel at endelig metodevalg best gjøres ved konkrete vurderinger av fagmiljøene som skal utføre jobben:

- Gruppediskusjoner, individuelle intervju og førstahandserfaringer (Eira & Sara, 2017).
- Faktaark til utfylling av det enkelte reinbeitedistrikt/beitelag (Risvoll m. fl., 2022), forutsatt at det tildeles penger til å utføre jobben. Det ble også foreslått å kalle disse for *kunnskapsark*, for å markere at de er fylt ut med tradisjonell kunnskap, uten at det ble konkludert endelig om dette.
- Dybdeintervju og dagbok (Eira, 2012).
- Narrativ metode, se eksempelvis Friedland og Napoleon (2015). Den kan bestå av utøvers beretning i situasjonen eller like i etterkant, gjennom opptak av seg selv, lik beretningene som utveksles internt, f.eks. mellom gjeterne i en siida. Denne metoden vil være mindre styrt enn det som følger av en mal for rapportering og slik fange opp mer kunnskap. Dataene kan kombineres med en rapportmal, der ting som passer inn i malen, tas inn der, og det øvrige registreres i eget system (og kanskje senere brukes til å revidere malen).

Hvem skal gjøre jobben?

I forbindelse med vurderingen av metoden til Risvoll m. fl. (2022) har det i arbeidsgruppa blitt problematisert at reinbeitedistriktene allerede er overøst med administrative oppgaver og har for lite ressurser til å gjennomføre dem. Vi mener derfor at det vil være nytteløst å tillegge beitebrukerne ansvaret for å utføre innsamling av kunnskap og utfylling av faktaark, uten at dette gjøres i en bestilling etterfulgt av tilstrekkelige økonomiske ressurser.

Vi tror heller ikke at reinbeitedistrikt og beitelag alene kan utføre innsamling av kunnskap av mer generell art som gjelder på tvers av beiteområder, men at dette må organiseres på et mer overordnet nivå. Innsamling og systematisering av tradisjonell kunnskap må gjennomføres i regi av forskningsinstitusjoner med kompetanse på tradisjonell kunnskap, dokumentering av denne og samproduksjon/partnerskapsforskning, og i samarbeid med kunnskapsbærere fra beitenæringa.

3.2.4 Systematisering

Vi ser for oss at den innsamlede kunnskapen kan systematiseres i følgende format:

- ordlister i tabellform med innsamlede terminologier tilknyttet temaet rovvilt og beitedyr, med oversettelser/forklaringer av det enkelte ord. Fagtermen oppgis først på originalspråket, men forklares så på norsk eller eventuelt på begge språk, jf. termordlisten til Eiras doktorgrad *Muohhtaga jávohis giella* (2012, vedlegg 1).
- årshjul (evt. også døgnhjul) som presenterer hendelser innafor visse tidsrom, som er av relevans for samspillet mellom rovvilt og beitedyr, jf. Sara og Eiras kategori, *Áigi*¹⁴ (2017, s. 15).
- faktaark dedikert til et spesifikt tema, geografisk område eller samling av beitebrukere (siida/reinbeitedistrikt/beitelag), lik faktaarkene foreslått i NF-rapporten (Risvoll m. fl. 2022). Der kan kunnskapen enten settes inn i sin helhet, eller lenkes til, avhengig av informasjonsmengden. Slike faktaark kan også inneholde eksempelvis kartutsnitt, (drone)bilder, (drone)film, lenker og figurer, som kan være nyttige til å illustrere og underbygge momenter i faktaarkene, jf. Risvoll m.fl. (2022: 43). Også ordlister og årshjul kan tilgjengeliggjøres via slike faktaark. Faktaarkene kan utformes på både lokalt (pr. rbd¹⁵/siida/beitelag) og overordnet nivå (relevant for hele regionen).

¹⁴ Overs.: *tid*

¹⁵ Fork.: *reinbeitedistrikt*

Der datainnsamlingen er gjort i samiskspråklig kunnskapsmiljø, bør termene i faktaarket gjengis på samisk først, etterfulgt av norsk oversettelse.

Under skisserer vi hvordan slike faktaark kan se ut, inspirert av formatet som Risvoll m. fl. (2022) foreslo (figur 1 og 2). Vi har fylt dem ut med utgangspunkt i kategoriene foreslått i rapporten til Eira og Sara (2017). I figur 4 skisserer vi mulig kategorisering og tematisk innhold i årshjul.

[f.eks. dronefoto/-film av flokk i bevegelse]

Eallu / Reinflokken

Tema	Kunnskap [på denne kolonnen kan det lenkes videre til nytt dokument hvis det er mye informasjon]
Eier av faktaarket	
Produsent	
Første datainnsamlingsdato	
Oppdateringsdato	
Generelt om reinflokken	
Flokkens bevegelser, spredning og adferd	
Flokkens reaksjoner og adferd ved rovvilts tilstedeværelse (evt. art for art)	
Flokkstrukturens betydning for adferd generelt og ved rovdryrs tilstedeværelse	
Rovvilts konsekvenser for beiteutnyttinga (evt. art for art)	
Eventuelt andre tema	

[her kan også settes inn bilder, film, årshjul, kartutsnitt, lydklipp, radiobjellespor m. forklaring, og annet som illustrerer eller underbygger informasjonen i faktaarket]

Litteraturliste:
[Henvisning/lenke til annen innsamlet tradisjonskunnskap og/eller forskningsarbeid med relevans til temaet.]

Figur 2: Eksempel på oppsett av faktaark med tradisjonell kunnskap tilknyttet et konsept/tema.

x reinbeiteområde / x beitelag

[f.eks. kartutsnitt over området]

Tema	Kunnskap
Eier av faktaarket	
Produsent	
Første datainnsamlingsdato	
Oppdateringsdato	
Rovvilt i området	
Problemp perioder	
Rovdyrenes trekkleier, dagleier etc. i området	[f.eks. tekst og lenke til eget kart eller merket i kartutsnitt lenger ned i dette arket?]
Flokkens atferd og områdebruk ved rovdys tilstedeværelse (konsekvenser for beiteutnyttinga)	
Sammenhenger mellom rovdys situasjoner og klima og værforhold	
Rovdyrarter i området og artvis konfliktnivå/-perioder	
Sammenhenger mellom rovdys situasjoner og terreng og spesifikke årstidsforhold	
Rovdys tilstedeværelse som gir seg utslag i beitedyrenes/flokkens bevegelse/opphold	
Inngrep i området som har betydning for konflikten med rovvilt	

[her kan også settes inn bilder, film, årshjul, kartutsnitt, lydklipp, radiobjellespor m. forklaring, og annet som illustrerer eller underbygger informasjonen i faktaarket]

Litteraturliste:

[Henvisning/lenke til annen innsamlet tradisjonskunnskap og/eller forskningsarbeid med relevans til temaet.]

Figur 3: Eksempel på oppsett av faktaark med lokal tradisjonell kunnskap innsamlet fra og tilknyttet geografisk avgrenset område.

Innerst	Nest innerst	Nest ytterst	Ytterst	
Årstid	Måned	Hendelse	Risikosituasjoner	Lenke eller tekstboks utenfor/koblet til årshjulet
Vår / Gidđa	April / Cuonjománnu	Gidđajohtin / Vårflytting	Rein og kalver blir igjen på flyttleien, eksempelvis som følge av dårlige beite-, vær- og føreforhold. Om våren når årskalvene forlater simlene (p.g.a. kondisjon eller kalving).	
	Mai / Miessemánnu	Guottetáigi / Kalving	Starten på kalvinga om våren; tidligst kalvende simler (ofte de beste simlene) vil være særs utsatt for å miste den nyfødte kalven (påvirker kalvestrukturen i flokken).	
Sommer / Gidđageassi	Juni / Geassemánnu	Geasseguohtun / Sommerbeite		
Geassi / Sommer	Juli / Suoidnemánnu			
Sensommer / Čakčageassi	August / Borgemánnu			
Høst / Čakča	September / Čakčamánnu	Čohkken ja miessemearkun / Samling og kalvemerking		
	Oktober / Golggotmánnu	Čakčajohtin ja ragat / Høstflytting og brunsttid	Utslitte okserein blir igjen / går for seg selv etter paring.	
Mørketid / Skábma	November / Skábmamánnu	Orrun čakčaorohagas / Opphold i høstbeite		
Vinter / Dálvi	Desember / Juovlamánnu	Johtin dálveorohakkii / Flytting til vinterbeite	Tidlig vinter når kalvene slutter å følge mora etter diestopp (spesielt hannkalver).	
	Januar / Ođđajagimánnu	Opphold i vinterbeite		
Seinvinter /	Februar / Guovvamánnu			

Figur 4: Eksempel på oppbygging og innhold i årshjul.

3.3 Hvordan tilgjengeliggjøre innsamlet kunnskap?

Vi viser til forslaget om å samle og tilgjengeliggjøre den tradisjonelle kunnskapen i en database (jf. Eira & Sara, 2017, s. 15; Risvoll m.fl., 2022). Sentrale momenter som har vært trukket fram i arbeidsgruppas diskusjoner om tilgjengeliggjøring, er:

- det er viktig at informasjonen blir enkel å finne og navigere i for forvaltninga når de skal innhente kunnskap
- det kan være nyttig å knytte faktaarkene til en kartløsning, herunder er *NIBIO Kilden* nevnt som eksempel. I diskusjonen om bruk av kart, ble det belyst noen problemstillinger knyttet til kontroll med anvendelse, tillit fra næringas side og kapasitet til oppdatering av kunnskapen m.m.
- det bør lenkes til databasen fra hjemmesiden til rovviltnemnda og fra siden der forvaltningsplanen er tilgjengeliggjort, både for å synliggjøre tradisjonell kunnskap, kanalisere målgruppa til databasen og for å signalisere kunnskapens relevans for rovviltforvaltninga
- det må gjøres spesielle tiltak for å forebygge/forhindre feil tolkning og anvendelse av den tradisjonelle kunnskapen
- det virker for oss naturlig å skille mellom hvor og hvordan man tilgjengeliggjør kunnskap avhengig av om kunnskapen gjelder et avgrenset geografisk område eller beiteområde, eller om den er mer overordnet og gjelder på tvers av regionen. Dette er også et tiltak som kan forebygge feil anvendelse og overføring av tradisjonell kunnskap.

Hvordan og hvorvidt den innsamlede kunnskapen skal tilgjengeliggjøres, må avgjøres ved konkrete vurderinger, i samråd med kunnskapsbærerne og avhengig av faktaarkets innhold og formål. Vi erfarer at enkelte forskningsinstitusjoner sliter med å få samarbeidspartnere i beitenæringa til sine forskningsprosjekt, og at dette begrunnes med næringas tidligere negative erfaringer fra slike prosjekt. Vi har diskutert hvorvidt en slik skepsis vil utgjøre et hinder også ved innsamling av beitenæringas kunnskap om rovvilt og beitedyr, og hvordan man kan handtere dette. At kunnskapsbærerne selv er involvert i hele prosessen fram til analyse og formidling av kunnskapen, og har medbestemmelse over hvordan kunnskapen tilgjengeliggjøres, er trolig avgjørende for å få tilgang til kunnskapen.

Tilgjengeliggjøring av faktaark som er spesifikk for et geografisk område

Det er nærliggende å se for seg at kunnskap som omhandler forhold i et geografisk avgrenset område tilgjengeliggjøres via kartløsninger, men dette avhenger blant annet av tillatelse fra kunnskapsbærerne og andre relevante vurderinger rundt hva som er sikrest og mest formålstjenlig, teknisk sett gjennomførbart og etisk riktig. Slik kunnskap kan også gjøres tilgjengelig via lenker i en skjematisk oversikt over reinbeitedistrikt, beitelag og eventuelt geografiske områder, eksempelvis som i figur 5.

Siida / reinbeitedistrikt / beitelag / område	Lenke
X reinbeiteområde [vise til vedlagt eksempel]	[lenke til faktaark, årshjul, termliste etc.]
X beitelag	[lenke til faktaark, årshjul, termliste etc.]
X vintersiida	[lenke til faktaark, årshjul, termliste etc.]
X kommune	[lenke til faktaark, årshjul, termliste etc.]

Figur 5: Skjema for tilgjengeliggjøringa av faktaark tilknyttet geografisk avgrensede områder.

Tilgjengeliggjøring av faktaark med generell tradisjonell kunnskap

Kunnskap som gjelder på tvers av regionen, eksempelvis i form av språk og terminologier, årstider og perioder i året, sammenhenger med vær- og snøforhold etc. kan tilgjengeliggjøres via lenker i en skjematisk oversikt over tema/konsepter. Inndelingen i oversikten kan eksempelvis følge kategoriseringen som Eira og Sara (2017, s. 15-16) foreslår; *áigi*, *dálkedilli*, *guohtun*, *guođoheapmi*, *eallu*, *boazu/rábbi*, *eatnamat*, *boraspire*¹⁶ (se figur 5). Det må også formuleres kategorier som passer for sauene. Termlisten tilgjengeliggjøres både samlet og som én liste for hvert tema. Videre vil det være naturlig å lenke til tidligere tilgjengeliggjort kunnskap relatert til temaet i en slik tabell.

Tema / Kategori	Rein	Sau
Áigi (Opplysninger relatert til døgn- og årssyklus i reindriften.)	[lenke til årshjul og "døgnhjul"]	[lenke til årshjul og "døgnhjul"]
Dálkedilli (opplysninger relatert til omstendigheter knyttet til vær, snø og øvrige klimatiske forhold.)	[lenke til faktaark og termliste]	[lenke til faktaark og termliste]
Guohtun (opplysninger relatert til beite- og snøforhold, beitingens spor og omdanning av snø (eks. fieski))	[lenke til faktaark og termliste]	[lenke til faktaark og termliste]
Guođoheapmi (opplysninger relatert til vokteres opplegg for beiting og kontroll over flokk)	[lenke til faktaark og termliste]	[lenke til faktaark og termliste]
Eallu: Opplysninger relatert til reinflokkens sammensetning, bevegelser, spredning, reaksjoner og adferd.	[lenke til faktaark og termliste]	[lenke til faktaark og termliste]
Boazu/rábbi: Opplysninger relatert til rein som er forstyrret/skadet/drept og til omstendighetene rundt den før og etter rovdyrangrep	[lenke til faktaark og termliste]	[lenke til faktaark og termliste]
Eatnamat: Opplysninger om rein-rovdyr i ulike årstidsbeiteområder og terrengforholdet knyttet til hendelsesforløp i forbindelse med rovdyrnærver/-skade	[lenke til faktaark og termliste]	[lenke til faktaark og termliste]
Boraspire: Opplysninger relatert til rovdyrets tilstedeværelse, adferd, jakt og øvrig skade for reindriften.	[lenke til faktaark og termliste]	[lenke til faktaark og termliste]
Terminologier (ord som beskriver rovvilt og beitedyr, samspillet mellom dem og andre faktorer relatert til temaet)	[lenke til faktaark og termliste]	[lenke til faktaark og termliste]
Relevante publikasjoner (om beitedyr og rovvilt)	- [lenke til <i>Ren och varg. Samer berättar</i> av Yngve Ryd, 2007.] - [lenke til <i>Vargen är värst: Traditionell samisk kunnskap om stora rovdjur</i> av Eivind Torp, utgitt 2004.] - [lenke til <i>Muitalus sámiid birra</i> , Johan Turi, 1910] - [lenke til <i>Gumpe, sápmelaš ja boazu : boazosámi čilgehusat ja muitalusat gumpe ja guođoheami birra</i> , Mikkel Nils Mikkelsen Sara, 2003]	[lenke til publikasjoner om sauene næringas tradisjonskunnskap]

Figur 6: Skjema for tilgjengeliggjøring av tradisjonell kunnskap knyttet til tema/språk.

¹⁶ Overs.: tid, værforhold, beite, gjeting, flokk, rein/kadaver, landskap/beiteområder, rovdyr

3.4 Hvordan forvalte innsamlet tradisjonell kunnskap?

Det er en del etiske problemstillinger knyttet til arbeid med innsamling, tilgjengeliggjøring og bruk av beitenæringas tradisjonelle kunnskap (Williamson m. fl., 2022; Risvoll m. fl., 2022). Det ene er hvem som har opphavsrett til kunnskapen og hvordan dette framkommer i dataframstillinga, videre hvem som har rett til å bidra med kunnskap om hvilket tema, og hvordan slik kunnskap kan anvendes og av hvem. Det er viktig å sikre at innsamlet tradisjonell kunnskap ikke tolkes eller anvendes feil, samt å legge til rette for den gjensidige tilliten som er nødvendig for å få til slike samarbeidsprosjekter med beitenæringa. Arbeidsgruppa har diskutert mulige løsninger for forvaltning av innsamlet kunnskap og kom inn på forslaget om et eget utvalg, eller fagråd, som får en forvaltende og veiledende funksjon på området. Sametinget har i 2021 utarbeidet en rapport som skisserer et system for blant annet å dokumentere, samle inn og forvalte samisk tradisjonell kunnskap. Vi mener det er relevant å se til deres arbeid og vurdere hvorvidt disse planene også omfatter den kunnskapen som skal samles inn til kunnskapsgrunnlaget for rovviltforvaltninga. Turi og Eira (2016, s. 112) anbefaler på sin side etablering av et eget *Samisk 8J-senter* for oppfølging av naturmangfoldloven og biokonvensjonen. Vi er altså ikke alene om å se behov for et eget organ til å følge opp arbeidet med tradisjonell kunnskap.

3.4.1 Rapporten *Máttuid árbi boahhteáigái*

I rapporten *Máttuid árbi boahhteáigái*¹⁷ (Sámediggi, 2021, f.o.m. s. 33) foreslås opprettelse av fagorganet *Sámi árbemáhttogáldu*¹⁸. Der skisserer de blant annet følgende funksjon for henholdsvis nettverkene tilknyttet fagorganet (punkt 1) og selve fagorganet (punkt 2):

1. *Lokale aktører som har SÁM som et av sine arbeidsområder, utgjør et nettverk. Lokale aktører er samiske institusjoner, samiske organisasjoner og enkeltaktører som arbeider med SÁM.*

Samiske institusjoner inviteres av Sámi árbemáhttogáldu til å påta seg etablering og ledelse av nettverk. Institusjonene som har påtatt seg denne rollen, inviterer deretter aktører til å delta i nettverket tilknyttet institusjonen.

Nettverkene kan velge å organisere seg geografisk, tematisk, fagspesifikt eller lignende. Nettverket organiserer selv sitt videre arbeid.

Nettverkens oppgaver skal bestå blant annet av; utøvelse av SÁM, innsamling, bevaring, dokumentasjon og formidling av SÁM, samt deltakelse i og initiering av forskning.

2. *Sámi árbemáhttogáldu skal ha følgende oppgaver:*
 - a. *Bistå i opprettelse og vedlikehold av nettverkene*
 - b. *Forvalte aktivitetsstøtte til nettverkene*
 - c. *Være bindeledd mellom nettverkene og Sametinget*
 - d. *Være bindeledd mellom nettverkene og eksterne interessenter som barnehager, skoler, kommuner etc.*
 - e. *Skal ha kunnskap om SÁM-aktørene i nettverkene og om eksterne interessenter*
 - f. *Informere om SÁM-nettverk og Sámi árbemáhttogáldu sin virksomhet på en strukturert og regelmessig måte*
 - g. *Vurdere og arbeide for digital formidling av SÁM*
 - h. *Etablere faglige samarbeidsfora for SÁM-aktører*
 - i. *Koordinere kompetanseutvikling for SÁM-aktører, herunder etikk og formidling*
 - j. *Utarbeide veiledere og annet felles materiell*
 - k. *Levere årsmelding til Sametinget*

¹⁷ Direkte oversatt: *Forfedrenes arv til framtiden*

¹⁸ Direkte oversatt: *Samisk tradisjonskunnskapskilde*

- l. *Levere rapport til Sametinget hvert fjerde år om situasjonen for SÁM*
- m. *Forelegge saker av prinsipiell karakter eller politisk viktighet for Sametinget*
- n. *Vurdere forskningsbehov og initiere forskning i samarbeid med nettverkene*

Dersom Sámediggi oppretter et slikt fagorgan, er det trolig naturlig at også beitenæringas tradisjonelle kunnskap om rovvilt og beitedyr inngår i dette arbeidet. En endelig beskrivelse av hvordan innsamlet tradisjonell kunnskap skal forvaltes, må gjøres i fortsettelsen av arbeidet med implementering av tradisjonell kunnskap i rovviltforvaltninga. Vi vurderer det i alle fall som relevant å holde seg orientert om framdriften i Sámediggi sitt arbeid med *Sámi árbemáhttogáldu* og dets overførbarhet til arbeidet med implementering av tradisjonell kunnskap i rovviltforvaltninga.

3.5 Hvem skal gjøre jobben?

I NF-rapporten (Risvoll m.fl., 2022, s. 36) ble det foreslått at kunnskapen samles inn ved at arkene fylles ut av beitenæringa selv, for eksempel på beitelags-/siidanivå. Dette er etter vårt syn gjennomførbart kun dersom det tildeles særskilte ressurser til jobben. Innsamling og systematisering bør samordnes under én, eller flere samarbeidende, forskningsinstitusjon(er), som oppretter partnerskap med tradisjonskunnskapsbærere og utfører arbeidet i samarbeid med disse i tråd med etiske retningslinjer for dokumentasjon og anvendelse av urfolks og lokalsamfunns tradisjonelle kunnskap.

Vi mener at det overordnede ansvaret for å innhente tradisjonell kunnskap om beitedyr og rovvilt, og andre faktorer av relevans for rovviltforvaltninga, hviler på de nasjonale forvaltningsmyndighetene. Det begrunner vi med lovkravene om å inkludere slik kunnskap i kunnskapsgrunlaget. De bestiller forskningsprosjekt for å innhente vitenskapelig kunnskap de mangler for å utøve sin myndighet, og vi ser ikke noen grunn til at tilsvarende bestillinger ikke skal gjøres for å innhente tradisjonell kunnskap.

3.6 Hvordan implementere beitenæringas kunnskap i forvaltninga?

I dette delkapitlet presenterer vi konkrete tiltak og endringer som vi mener er nødvendige for å implementere tradisjonell kunnskap i rovviltforvaltninga. Vi har ikke funnet fram til forvaltningsmodeller for implementering av tradisjonell kunnskap, som er direkte overførbare til norsk rovviltforvaltning. Det bør utvikles en struktur som tildeler de erfaringsbaserte kunnskapsmiljøene faste og definerte roller i tilknytning til forvaltningssystemet, for å sikre at implementering av deres kunnskap er satt i system og ikke avhenger av og varierer med hvem som besitter stillingene i de forskjellige forvaltningsinstitusjonene. Vi mener det må gjøres en innsats for implementering i alle ledd av systemet, herunder:

1. Forskning
2. Bestandsovervåking og tilknyttet metodikk
3. Skadedokumentasjonsarbeid og tilknyttet metodikk
4. Forvaltningsinstitusjonenes personell og rutiner
5. Metode for bestandsregulerende tiltak
6. Utdanningsopplegg

Det er flere barrierer som gjør seg gjeldende i dialogen og kunnskapsoverføringen mellom tradisjonelle kunnskapsmiljø og forvaltningens kunnskapsform, herunder kan nevnes kommunikasjonsbarrierer, konseptuelle barrierer og politiske barrierer (Ellis, 2005, s. 66 – 77). For å lykkes med å implementere tradisjonell kunnskap i rovviltforvaltninga er det nødvendig å jobbe for å forstå og minimere disse barrierene. Vi har derfor valgt å omtale noen av disse barrierene som del av besvarelsen.

3.6.1 Anbefalinger om bruk av tradisjonell kunnskap

Her vil vi innlede med å vise til artikkelen *Bruk av tradisjonell kunnskap i miljø- og arealforvaltning i Norge*, der forfatterne ga følgende anbefalinger for bruk av tradisjonell kunnskap i norsk miljø- og arealforvaltning:

1. *Utvikle egen plan i Sametingets areal- og miljøveileder om hvordan inkludere tradisjonell kunnskap i arealforvaltningen.*
2. *Stimulere til innhenting, dokumentering og systematisering av samisk tradisjonell kunnskap, naturforståelse og naturbruk.*
3. *Øke formidlingen om samisk tradisjonell kunnskap, naturforståelse og naturbruk i arealforvaltningen for å øke kunnskapen om dette generelt i norsk arealforvaltning.*
4. *Utvikle og iverksette kurs og opplæring for saksbehandlere og politikere om tradisjonell kunnskap og naturmangfoldloven.*
5. *Utvikle retningslinjer for hvordan samisk tradisjonell kunnskap skal inkluderes i utrednings- og planleggingsprosesser, for eksempel i konsekvensutredninger.*
6. *Følge opp naturmangfoldlovens § 8, FN-konvensjonen om biologisk mangfold, artikkel 8 (j) og 13 (a) og (b). Dette bør skje ved etablering av et eget Samisk 8J-senter.*

(Turi & Eira, 2016, s. 112)

Beslutningsgrunnlaget

Når tradisjonskunnskapen mangler i kunnskapsgrunnlaget, så skaper det en ubalanse i bruken av kunnskapspraksiser, som videre kan gi forvaltninga et legitimitetsproblem (Joks, 2016, s. 3). Derfor er implementering av beitenæringas tradisjonskunnskap i relevant forskning, en forutsetning for å innfri kravene i naturmangfoldloven § 8. En god anvendelse av tradisjonskunnskap i kombinasjon med vitenskapelig kunnskap er også egnet til å gi forskning som er mer troverdig, praksisnær og anvendbar. Siden tradisjonell kunnskap i liten grad er tilgjengeliggjort og stort sett kun finnes hos kunnskapsbærerne selv (Turi & Eira, 2016, s. 98), er det nødvendig å involvere disse i all forskning som berører deres kunnskapsfelt. Et likestilt partnerskap mellom kunnskapsbærerne og forskerne bidrar blant annet til å:

1. formulere en best mulig problemstilling
2. få tilgang til all relevant kunnskap om et tema
3. fullt ut forstå dataene og sammenhengene
4. bedre forståelsen og tilliten til resultatene ved formidling av resultatene.

Framtidig forskning innen temaet rovvilt og beitedyr, som legges til grunn for politikktutforming og forvaltningspraksis, bør utføres i samproduksjon med tradisjonskunnskapsbærer og i henhold til forskningsetiske retningslinjer. Tilfredsstillende forskninga retningslinjene, bør heller ikke resultatene inngå i forvaltningas beslutningsgrunnlag. Forvaltningsinstitusjonene må stimulere til bruk av metoder for implementering av tradisjonell kunnskap, for eksempel gjennom egne retningslinjer for saksbehandling, kriteriene for økonomiske bevilgninger til forskning og generell formidlingsaktivitet.

3.6.2 Bestandsovervåking

Dagens overvåkingmetode fungerer ikke optimalt i Troms og Finnmark. Vår oppfatning underbygges blant annet av at utviklinga i tapstallene ikke samsvarer med den dokumenterte utviklinga av gaupebestanden. I vår region har både SNO, forvaltninga og beitenæringa den siste tiden vært langt på vei samstemte om visse mangler i gaupeovervåkinga; blant annet pekes det på de store arealene med lite menneskelig ferdsel og tilsvarende færre rovdryobservasjoner, samt få og korte dager med sporingsforhold i løpet av registreringsperioden. Klimaendringene med vanskeligere føre- og sporingsforhold tilfører overvåkinga ytterligere utfordringer (Eilertsen & Riseth, 2021, s. 223) og

aktualiserer behovet for involvering av lokale kunnskapsbærere i overvåkingsammenheng. Det er viktig at de som utfører gaupeføring har kjennskap til, og dialog med, den lokale beitenæringa og hvordan å utføre jobben riktig uten å belaste beitedyrene.

Involvere tradisjonskunnskapsbærerne for bedre bestandsoversikt

Både beitenæringa og lokale jegere har et utnyttet potensial med tanke på overvåking av rovvilt. Disse kunnskapsbærerne bør aktivt inkluderes i overvåkingsarbeidet og annet rovviltarbeid i felten for å få tilgang til den beste tilgjengelige fagkunnskapen gjennom aktiv bruk av lokale aktører jf. kommentar til rovviltforskrifta § 3. For eksempel bør gjeterne, som lever i og har kjennskap til de aktuelle områdene, involveres i overvåkingsarbeidet. Dette er ofte også områder som utgjør viktige leveområder for de store rovviltartene og hvor annen menneskelig ferdsel kun forekommer sporadisk. Systematisk utdeling av ekskrementtuber og opplæring av gjeterne til innsamling kan være et grep for å bidra til bedre oversikt over jervebestanden. Opplæring av gjeterne og betalte sporingsoppdrag til næringa vil gi bedre oversikt over gaupebestanden, jf. dagens metode og samarbeid med NJFF. Dersom ny metode med bruk av viltkamera til gaupeovervåking tas i bruk, er beitenæringas tradisjonelle kunnskap relevant for optimal utplassering og røkting av kamera. Tradisjonell kunnskap om ørnas arealbruk må ligge til grunn for utvelgelsen av overvåkingsområder.

Involvering og synliggjøring av tradisjonskunnskap i Rovdata og Fagrådet

Fagrådet for Nasjonalt overvåkingsprogram må få inn tradisjonskunnskapsbærere fra beitenæringene og de må møtes oftere. Det er viktig at også utøvere i grenseområdene er representert her. Videre må tradisjonell kunnskap tas inn i instruks for overvåking av rovdyr og kunnskapsbærerne må være med å utvikle disse.

3.6.3 Skadedokumentasjon

Vi mener at dagens instruks for og praksis av skadedokumentasjon er for rigid og i liten eller ingen grad inneholder eller tar høyde for lokal og tradisjonell kunnskap. Praksisen varierer fra sted til sted og i Finnmark må utøverne som hovedregel ta kadavrene ned fra funnstedet og levere til obduksjon i bygda. Ideelt sett burde kadaveret bli liggende i området, for å unngå å drive opp drapstakten. Vi mener også at det må være lik praksis i hele regionen, fortrinnsvis ved at det legges opp til dokumentasjon i felt. Det bør åpnes for at utøverne i større grad kan dokumentere tapene selv i felt og tilbys kurs i skadedokumentasjon til alle beitelag og reinbeitedistrikt. Videre må instruksjonen for skadedokumentasjon gi rom for tradisjonell kunnskap som del av den samlede vurderingen, eksempelvis ved å ta høyde for individuell variasjon i predatorenes drapsmønster og utfordringene relatert til dokumentasjon av tidlig kalvetap og tap av lam på beite (Eilertsen & Riseth, 2021). For å få tradisjonell kunnskap inn i skadedokumentasjonspraksisen, er det også viktig å ha folk med fagbakgrunn fra begge beitenæringene i rovviltkontaktstillinger, og sørge for kontinuitet i disse stillingene.

3.6.4 Forvaltninga

Forvalternes kjennskap og holdninger til tradisjonskunnskap

Det er behov for å øke kunnskapen om konseptet tradisjonell kunnskap og relaterte forpliktelser, dens nytteverdi i forvaltningssammenheng, og metoder for å innhente og anvende denne. Samiske og internasjonale aktører har allerede arbeidet lenge med formidling og videreutvikling innenfor forskning og forvaltning som involverer urfolk/lokalbefolkninger og deres kunnskap. Det er viktig at ansatte og politikere i forvaltninga får innsikt i dette arbeidet og holdes oppdatert innen forskning som gjøres av disse aktørene. Dette vil både øke forståelsen for beitenæringas perspektiver og kunnskap og mulighetene for å anvende den i forvaltninga. På sikt vil dette styrke tilliten og samarbeidet mellom næring og forvaltning og de forskjellige kunnskapsmiljøene, og ikke minst forbedre kunnskapsgrunlaget for rovviltforvaltninga.

Kurs og videreutdanning og konferanser

Ansatte og politikere i forvaltninga må prioritere deltakelse på tilgjengelige kurs, konferanser og studietilbud som omhandler tradisjonell kunnskap relatert til beitenæring og utmarksforvaltning. Kontakten med de aktuelle aktørene må styrkes slik at forvaltninga har god oversikt over hva som skjer innen temaet og arrangement som de bør delta på. Vi viser også til Turi og Eira (2016, s. 112) som blant annet konkluderer med at det er behov for kursing og veiledere for bruk av tradisjonell kunnskap i arealforvaltning. Her ser vi det også relevant å nevne Allaskuvla sin årlige reindriftskonferanse, som en god anledning til å oppdatere seg innen internasjonal og urfolksforskning på reindrift og tradisjonell kunnskap. Det er også viktig at forvaltninga inviterer foredragsholdere fra disse fagmiljøene, når de selv arrangerer konferanser om temaet.

Saksbehandling

Tradisjonell kunnskap må være en reell del av beslutningsgrunnlaget, både på regionalt og nasjonalt nivå. I dag skrives saksframlegg i rovviltsaker med utgangspunkt i forvaltningas perspektiv, fundert i det som er tilgjengelig av vitenskapelig forskning, og så legger man til at naturmangfoldloven § 8 er oppfylt uten å si noe konkret om hvordan. Ifølge Turi og Eira (2016) er dette å betrakte som saksbehandlingsfeil. Det må utarbeides prosedyrer for saksbehandlinga som sier noe om hvordan saksbehandlerne skal gå fram for å tilfredsstillere krav om tradisjonell kunnskap som del av kunnskapsgrunnlaget. Slike prosedyrer avhenger naturligvis av at det gjøres et arbeid med å samle inn og tilgjengeliggjøre relevant tradisjonskunnskap, og en reell involvering av kunnskapsbærere i den aktuelle saken.

Forvaltninga må bestille tradisjonell kunnskap når denne ikke er tilgjengelig

Ansatte i forvaltninga må øves i å vurdere forskninga de legger til grunn og i hvilken grad beitenæringas tradisjonskunnskap er inkludert og relevante etiske retningslinjer er fulgt i prosjektet. Dersom man til stadighet konstaterer at den tradisjonelle kunnskapen ikke er tilgjengelig, må forvaltningsmyndighetene bestille slik kunnskap innenfor gjeldende tema.

Ansettelsesprofil

Flere med bakgrunn fra beitenæringene og samisk tilknytning må ansettes i forvaltninga. Tradisjonell kunnskap og samisk språk må tillegges større vekt ved ansettelsesprosesser.

Rovviltnemnda

For å sikre implementering av beitenæringas tradisjonelle kunnskap i rovviltnemndas arbeid, er det nødvendig å justere retningslinjene for oppnevning. Sametingsrepresentanten er oppnevnt for å ivareta de samiske rettighetene generelt, men det er ingen selvfølge at vedkommende av den grunn har kjennskap til beitenæringene, og kun unntaksvis til både saue- og reindriftsnæringa. Vi mener at en implementering av beitenæringas tradisjonskunnskap i rovviltnemnda krever fagorganisasjonenes deltakelse, med en representant for hver av næringene. Her trekker vi paralleller til forsøksprosessene med partssammensatte nasjonalpark- og verneområdestyrer, der man i evalueringen har funnet positiv effekt spesielt i form av styrket tillit og legitimitet for forvaltningen (jf. vårt forslag under 2.2.7 *Forvaltningsmål og strategier*, s. 13). Det sies blant annet:

Grunneier- og brukerrepresentasjon bringer lokalkunnskap inn i styrenes arbeid, og bidrar til å opplyse saker ytterligere, gjøre beslutningsgrunnlaget mer solid og til å finne gode, praktiske løsninger. Den lokalbaserte og erfaringsbaserte kunnskapen som grunneiere og brukerrepresentanter bringer inn i verneområdestyrene bidrar til å skape økt legitimitet rundt de beslutninger som blir fattet.

Ny styresammensetning bidrar til etablering av nye tillitsforhold basert på nærhet, kjennskap og lokalkunnskap. På dette området konkluderer evalueringen tydelig; utvidelsen av

verneområdestyrer med grunneier- og brukerrepresentanter har bidratt til større tillit, både internt i styrene og mellom styrene og befolkningen tilknyttet verneområdene.

(Eilertsen m. fl. 2020: 7)

Gulahallan¹⁹ – Tillitsbygging og relasjoner som del av forvaltningsmetoden

Tillit er en forutsetning for involvering av kunnskapsbærerne, som igjen er en forutsetning for implementering av tradisjonell kunnskap. Forvaltningas metodikk må bygge og opprettholde relasjoner og tillit (Risvoll & Kaarhus, 2021), men i dagens system er det for stor avstand mellom beitenæringa og forvaltninga. For å styrke kunnskapsutvekslingen og tilliten kreves blant annet at forvaltningen tildeles mer ressurser til å møte utøverne, også på beitebrukernes arenaer. Det bør videre opprettes en egen stilling for å bygge broer og ivareta implementeringsarbeidet og dialogen med beitenæringa. Ved ansettelse bør det legges vekt på tradisjonskunnskap og tilknytning til beitenæringa, samt nordsamisk språkkompetanse på morsmålsnivå. Sentrale funksjoner i denne stillingen er:

- kontakt med og tilstedeværelse ute hos næringa
- dialog og samarbeid med samiske kunnskapsinstitusjoner og beitenæringas organisasjoner
- bidra til kunnskapsutveksling mellom de forskjellige aktørene, og sette og opprettholde fokus på tradisjonell kunnskap
- arbeide mot konkrete løsninger for implementering av tradisjonell kunnskap i forvaltningsprosessene
- opprette og administrere et utvalg med faste møter for dialog og kunnskapsutveksling mellom næringa og forvaltninga, eventuelt arbeide for å gi eksisterende forum en slik funksjon

3.6.5 Bestandsregulering

Strategi for bestandsregulering og skadeforebygging

Individuell variasjon i atferd og egenskaper er et selvfølgelig kriterium i utvalget av avlsdyr, som del av beitenæringas tradisjonelle kunnskap og praksis. I dialog med forvaltninga får man imidlertid inntrykk av et mer ensartet syn på artenes atferd og næringsveier, som ikke svarer til beitenæringas egen kunnskap og observasjoner. Det virker også som at det er dette generaliserende synet på hver enkelt art som legger føringene for dagens fellingsregime og vi er bekymret for at metoden er upresis. Vi mener at dagens system for bestandsregulering i for stor grad styres av forvaltningssoner og geografiske forhold, i stedet for effektivt uttak av skadevoldende individer. Vi er bekymret for at treghet i systemet medfører at for stor andel av fellingskvotene brukes på dyr som kanskje ikke er et stort problem for næringa, men har spesialisert seg på andre næringsveier samtidig som den holder problemindivid på avstand. Det har også blitt uttrykt bekymring for at man ved åtejakt tar ut rovdyr som foretrekker kadaver, mens de som helst dreper selv indirekte blir avlet fram. Det er også et spørsmål om lav grad av målrettet uttak av problemindivid på sikt medfører at man må ta ut flere individer totalt sett for å oppnå effekt, enn dersom man etterstreber bedre målretting av uttakene.

Her er ikke poenget at vi ønsker å redusere det samlede uttaket, ei heller at vi vil avvikle kvote- og lisensjakt, som fortsatt vil være nødvendig som del av de skadeforebyggende tiltakene. Vi tror det vil være hensiktsmessig å utvikle metoder som på sikt overfører det hovedtyngden av uttaket fra tilfeldige individer til uttak av skadevoldende individer. For å få til en slik målretta fellingspraksis er det nødvendig å forenkle regimet rundt skadefelling slik at det blir mulig å ta ut det riktige individet før man mister sporet av det. Dette innebærer også at terskelen må ta i bruk det uutnyttede potensialet i å nyttegjøre den kunnskapen som beitenæringa har opparbeidet seg om rovdirenes atferd og forvaltninga av dem. De har ofte god kjennskap til rovdirenes trekkeier og er som regel de

¹⁹ Overs.: kommunikasjon

første til å avdekke skader, men må gjennom en tidkrevende søknadsprosess før skadefelling kan igangsettes og da i kraft av et skadefellingslag. Det bør stimuleres til økt deltakelse i skadefellingslag fra næringas side, og terskelen bør senkes for å komme i gang med jakt når dyreeieren allerede er ute og avdekker skadetilfelle.

3.6.6 Språklige og konseptuelle barrierer

Fagterminologi og nordsamisk språk

Tradisjonell kunnskap er nært tilknyttet kunnskapsmiljøenes språk og begreper, og for reindrifta er det samiske språket verktøy for overføring av tradisjonell kunnskap (Eira & Sara, 2017, s. 6). I vår forvaltningsregion er hele dette fagspråket utviklet, og fortsatt under utvikling, på nordsamisk. Likt andre fagområder, fins det også i reindrifta og sauenæringa en rekke terminologier, som man må beherske for å utveksle og forstå informasjon relatert til fagområdet. Følgelig er det en omstendelig øvelse for fagutøvere å formidle sin kunnskap til de som ikke behersker fagspråket. Sauenæringa har i større grad blitt fornorsket, når det kommer til språk, terminologi og fagutdanning, uten at dette gjør barrieren for kommunikasjon mellom næringa og forvaltninga irrelevant, heller ikke hva angår språk. Vi legger til grunn at samisktalende sauebønder har fagkunnskap lagret i sitt samiske fagvokabular. I fornorskede områder kan dessuten relevant tradisjonskunnskap være lagret i samiske stedsnavn eller lokal dialekt, eller ha en bakenforliggende påvirkning på kategorisering og fokus i overveielse, beslutning og praksis. Begrepsbruk som baserer seg på vitenskapelige kunnskapsmiljøers fagspråk, bidrar til en teoriorientert innfallsvinkel i betraktninga av praksisorienterte fag. Dette undergraver næringas fagspråk og flytter gradvis fokus i dialogen, både internt i næringa og eksternt.

Ved å overse språk- og kulturbarrieren mellom næringsutøvere og forvaltnings- og forskningsinstitusjoner og storsamfunnet for øvrig, går man glipp av semantikk og faglig innhold og risikerer feilslutninger som følge av dette. I mange tilfeller snakker forvaltere, forskere og næringsutøvere ut fra avvikende virkelighetsforståelser, verdsett og natursyn, samtidig som man undervurderer kulturforskjellene som gjør seg gjeldende og skaper friksjon i dette samspillet. Muligheten for å kommunisere med gjeldende myndigheter på eget språk og ved hjelp av relevant fagterminologi er av betydning for det faglige nivået på samtalen, og dessuten for tillit og samarbeidsklima. Derfor er en helhetlig innsats for å aktivt håndtere kulturforskjeller og språkbarrierer mellom næringsutøvere, forvaltning og forskning et sentralt moment i arbeidet med å implementere den tradisjonelle kunnskapen og involvere kunnskapsbærerne.

Ett tiltak for å minimere de nevnte språkbarrierene, utenom de som er nevnt tidligere i innspillet, er tolking fra samisk til norsk som ufravikelig standard i møter med samisktalende deltakere. Et annet er å ansette flere personer med samisk språk og fagkunnskap fra beitenæringene, slik at man har personer som kan kommunisere mer sømløst med kunnskapsbærerne og ta jobben med kunnskapsformidling og oversetting internt i institusjonene på vegne av næringene.

Kulturell og faglig avstand mellom beitenæring og forvaltning/forskning

I både saue- og reindriftsnæringa tar som regel utøverne sin fagutdanning gjennom sosialisering og delvis økende arbeidsdeltakelse fra barndommen av, der kunnskapen overføres muntlig og gjennom praktisk arbeid. Slik kunnskap er i liten grad dokumentert og tilgjengelig for forskere og forvaltere uten slik næringsbakgrunn. Den er også gjerne såkalt *taus kunnskap*, som ikke er så enkel å formidle til utenforstående og forvaltere utenfor kontekst.

Mange bønder har tatt agronomutdanning på videregående og høyere landbruksutdanning ved NMBU. Folk i næringa og ansatte i forvaltnings- og forskningsinstitusjoner er slik sett "kultivert" inn i en felles fagforståelse og kunnskapsunivers med tilhørende terminologi. Likevel opplever også bønder at det er barrierer i dialogen med forvaltnings- og forskningsinstanser. Under arbeidsgruppas

diskusjoner ble det også problematisert at agronomutdanninga mangler opplæring i beitebruk, gjeting og forebygging av rovdyrskade, spesielt med basis i beitenæringas tradisjonelle kunnskap på området.

Reineiere kan ta fagbrev i reindrift gjennom Samisk videregående skole i Kautokeino og gjennom Opplæringskontoret for reindrift og duodji, samt høyere utdanning innen reindrift på Sámi allaskuvla. Her skiller reindriffta seg ut med at også det formelle utdanningsløpet er basert på samisk verdigrunnlag, natursyn, språk og kultur, og i mindre grad er farget av norske myndigheters og forskningsmiljøers fagforståelse, kunnskap, oppfatninger og målsettinger for næringen. På den andre siden består forskningsmiljøene som produserer naturvitenskapelig kunnskap om reindrift og rovvilt, og forvaltningsmiljøene, i liten grad av mennesker med bakgrunn eller dyp faglig og kulturell innsikt i samisk reindrift. Dette betyr også at disse kunnskapsproduserende og myndighetsutøvende aktørene ikke snakker næringas språk hverken direkte eller i overført betydning. Partene er uenige om grunnleggende momenter relatert til reindrift direkte og hvilke verdier som vektlegges der, og natur- og arealforvaltninga generelt. Disse momentene skaper i sum et særs vanskelig utgangspunkt for konstruktivt samarbeid, og vi mener at arenaer og tiltak for å bedre dette utgangspunktet er helt nødvendig for å få til et fruktbart samarbeid på tvers av reindriftnæringa, forvaltningsmyndighetene og de forskjellige forskningsmiljøene.

Hvordan redusere avstanden?

De forskjellige utdanningene må utformes og justeres med hensyn til de nevnte problemstillingene, eksempelvis med utvekslingsordninger mellom norske og samiske utdanningsinstitusjoner og tverrfaglig samarbeid rundt studieprogram. Dersom utdanningsløpene for forvaltere og naturvitere ispes grunnleggende innføring i tradisjonell kunnskap, samt kunnskap om samiske forhold, ville også dette gjort forvaltere mer forberedt på etterlevelse av naturmangfoldlovens krav i § 8 og andre relevante bestemmelser. Vi mener også at det bør opprettes en kryssdisiplinær utmarksutdanning i Troms og Finnmark for å sikre at lokal næring, kultur og naturforståelse er representert i fagkretsene og utdanningsløpet.

4. Politiske endringer

I dette kapitlet presenterer vi behov for politiske endringer vi mener er nødvendige og utenfor rovviltnemdas myndighet, utover de vi har nevnt tidligere i innspillet.

4.1 Soneinndeling

Målet om differensiert forvaltning med rovvilt- og beiteprioriterte soner fungerer ikke i praksis og må revurderes i sin helhet (Mattilsynet, 2022, s. 6, Krange m. fl., 2016). Erfaringer fra region 7 viser at den nasjonale instruksen med sonering ikke er godt nok tilpasset dynamikken i mangfoldige og fragmenterte landskap. Kontekstuelle faktorer som f.eks. geografi, topografi, klimatiske forhold eller inngrep i landskapet blir i stor grad oversett. Samspillet mellom slike forhold utfordrer derfor effektiviteten og fornuften i «tydelig sonering» som et forvaltningsverktøy for rovvilt. Det viser seg også at rovviltbestandene ikke holder seg i sine tildelte soner, men øker i de områdene hvor de har best mattilgang - altså der beitedyrene er (Risvoll & Kaarhus, 2021). Dagens situasjon i region 8 er at om lag 50 prosent av landarealet til reindriffta er forbeholdt rovvilt, herunder betydelige andeler av vinterbeiteområdene samt noen kalvingsområder. Vi stiller også spørsmål om hvordan man kan måle om et bestandsmål er nådd innenfor A-soner som ligger inntil landegrensene, uten å ta høyde for yngleregistreringer rett på andre siden av grensa.

Et mulig alternativ til soneforvaltninga kunne vært å basere bestandsmålene på en idealfaktor for maksimalt rovdyrtrykk og byrdefordeling på tvers av regionen, eksempelvis målt i rovdyrindivider pr. beitedyr pr. arealenhet. Dette er ingen konklusjon, men en idé som ble nevnt i arbeidsgruppas diskusjoner. Arbeidsgruppa er samlet om at det må utarbeides en ny forvaltningsmodell som ikke tar utgangspunkt i administrative linjer på et kart, men i realitetene i naturen, og som bygger på beitenæringas tradisjonelle kunnskap om samspillet mellom rovdyr og beitedyr. (Eilertsen & Riseth, 2021).

4.2 Erstatningsordninga

Det er et gap mellom innmeldte tap og erstattede tap (Mattilsynet, 2022), som bidrar til en mistenkeliggjøring av beitenæringa samtidig som det vitner om avvikende virkelighetsoppfatninger. Siden skjønnsbruken i erstatningsutmålinga i stor grad baseres på regionale bestandstall og forventet drapstakt, er det grunn til å tro at mangelfull bestandsoversikt er del av årsaken til dette gapet.

Beitenæringa framstår samlet om behovet for ny metode for erstatningsutmåling. Å bruke et tallfestet normaltap som grunnlag for utmåling, hvorpå overskytende tap erstattes uten krav om dokumentasjon/kadaverobduksjon, var ett av forslagene som ble nevnt i arbeidsgruppas diskusjoner. Det er imidlertid utenfor vårt mandat å konkludere med hva som er den beste måten for erstatningsutmåling, men vi understreker behovet for å inkludere beitenæringa og deres tradisjonelle kunnskap i utforminga av en ny ordning.

4.3 Kongeørn og havørn

Beitenæringa er samstemt om at ørnebestanden og mengden ørnetap i flokkene har økt de siste tiårene og at den spesielt utgjør stor skade på reinkalver og lam. Det er svært vanskelig å dokumentere tap av disse, fordi de transporteres vekk eller spises opp på kort tid (Eilertsen & Riseth, 2021, s. 223). Samtidig konstaterer vi at det i dag ikke er en reell forvaltning av ørn. Åpningen for skadefelling er så liten at den ikke er et faktisk alternativ. Avslagene begrunnes med at det er så mye ørn at man ikke klarer å innfri vilkåret om å identifisere skadevolder. Skadefellinger, som har vært tildelt i kalvingsområde, har vist seg å være tilnærmet umulig å gjennomføre, fordi ørna ikke bryr seg om åte når den har tilgang på nyfødt reinkalv. Det oppleves også som tilnærmet umulig å forebygge ørnetap gjennom gjeting, både i saue- og reinflokker. Dermed framstår bestandsreduksjon som eneste reelle tapsforebyggende alternativ når det kommer til ørn.

Havørna er ikke med i verken overvåkingsprogrammet eller erstatningsordninga, da den fra forvaltningas hold ikke erkjennes som en skadevolder. Beitenæringa er imidlertid samstemt om at også havørna er et skadevoldende rovilt, både direkte og indirekte. Derfor imøteser vi følgende endringer i forvaltninga av havørn og kongeørn:

- Havørna inkluderes i erstatningsordninga og det nasjonale overvåkingsprogrammet.
- Miljødirektoratet tildeles ansvaret som forvalter av ørnebestanden.
- De regionale rovviltnemndene gis myndighet til å sette skadefellingskvoter for hav- og kongeørn.

4.4 Gaupe i region 8

Basert på vår tradisjonelle kunnskap og fortellinger fra eldre, har ikke gaupa vært en sentral skadevolder på beitedyr i våre områder i manns minne. Det at den nå peker seg ut som den største skadevolderen i regionen, er sånn sett nytt. Gjeternes erfaring er også at man, til tross for intensiv innsats, ikke lykkes med å gjete seg bort fra gaupetap.

Vi anser det som urealistisk å forvalte gaupe innenfor rammene nasjonale myndigheter har satt. Bestandsmålene for region 8 tar ikke høyde for:

- de lokale forholdene sett opp mot hva som er gaupas ideelle leveområde
- at gaupas store arealbehov i vår region umuliggjør en differensiert forvaltning, gitt de geografiske forholdene og fastsatte bestandsmålene
- hvor mange ynglinger som er realistisk å oppnå i regionen uten at den oppholder seg og gjør skade i hele området uavhengig av soneinndeling

I og med at rådyrbestanden i vår region er sporadisk (og i all hovedsak til stede som følge av klimaendringene) mener vi at den er relativt dårlig tilpasset området gitt naturlige forutsetninger. Gaupas tilstedeværelse er, slik vi forstår det, basert på predasjon av sau og rein på beite. Dette underbygges også av forskning (Mattisson m. fl., 2015, s. 4, Linnell m. fl., 2021). Vi mener at beitenæringa ikke kan understøtte gaupas eksistens på dagens nivå og at det er urimelig, og i strid med folkerettslige forpliktelser (Eilertsen & Riseth, 2021; Sjølander-Lindqvist m. fl., 2020), å legge disse bestandsmålene til et område som nesten utelukkende består av tradisjonelle reinbeiteområder. Selv om bestandsmålet for region 8 ikke ble nådd i 2021, målt i antall *registrerte* familiegrupper, har enkelte siidaer opplevd ekstreme tap til gaupe foregående beitesesong.

NINAs forskning viser at gaupa krever betydelig større leveområder og flere voksne dyr per yngling i region 8 sammenliknet med resten av Norge og øvrige utbredelsesområder (Linnell m. fl. 2021). Hver yngling her medfører altså høyere samfunnsøkonomisk kostnad og mer lidelse hos beitedyr sammenliknet med resten av landet. Derfor mener vi at det vil være mer formålstjenlig totalt sett å flytte bestandsmålene for gaupe sørover, og at det ikke bør avsettes noe A-område for gaupe i region 8. Der det er mildere klima og høy rådyrtetthet, er det bedre forhold for gaupa, og den kan basere sin eksistens på en kost som i adskillig mindre grad består av beitedyr.

4.5 Økt selvforsyningsgrad – hva så?

Rovviltpolitikken må sees i sammenheng med regjeringens målsettinger for jordbruk og matproduksjon, herunder Hurdalsplattformens mål om økt selvforsyningsgrad. Det må gjøres en konkret vurdering av hvilke konsekvenser denne målsettingen får for rovviltbestandene og forvaltningen av dem.

4.6 Vekting av hensynene til rovvilt og beitenæring

I rovviltforskriftens formålsparagraf sies følgende:

Formålet med denne forskrift er å sikre en bærekraftig forvaltning av gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn. Innenfor en slik ramme skal forvaltningen også ivareta hensyn til næringsutøvelse og andre samfunnsinteresser. Forvaltningen skal være differensiert slik at hensynet til ulike interesser vektlegges forskjellig i ulike områder og for de ulike rovviltarter.

Vi ser det som problematisk at bærekraftig forvaltning av rovviltartene, etter myndighetenes definisjon av bærekraft, vektles tyngre enn hensynet til beitenæringas bærekraft og rettigheter, og

spør oss hvordan rovvilts utbredelse kan være overordnet menneskets matbehov. Denne vektingen gjenspeiler et postmoderne natursyn (Naustdalslid, 2020, s. 278, Soupajärvi, 2003, s. 205) der mennesket står utenfor økosystemet og ikke er en tellende faktor i forvaltningsøymed. Vi mener at norsk miljølovgivning må funderes i at også mennesket er en del av næringsnett og være koblet til en realistisk strategi rundt hvordan vi skal forsyne oss selv på bærekraftig vis og med det som er av lokalt tilgjengelige ressurser. Utmarksbeite har vært en ressurseffektiv, stabil næringsvei og velfungerende matberedskap i våre områder i tusenvis av år. Det faktum at det er hensynet til vern av rovvilt som legger premisser for beitenæringa, og at beitenæringa kun hensyntas innenfor rammene av det som er definert som en *bærekraftig forvaltning av rovviltartene*, medfører at enkelte utøvere må tåle store økonomiske tap og dyrelidelser år etter år. Mange tvinges til å slutte i næringa som følge av belastningen. Avvikling av primærnæring har omfattende konsekvenser for forhold slik som den enkelte identitet, kulturutøvelse og tilknytning til lokalområdene, videreføring av tradisjonskunnskap, beiteutnytting og vedlikehold av beitelandskap, matberedskap, samt for mangfoldet av naturtyper og arter knyttet til utmarksbeite.

Rovvilt har sin plass i naturen, men vi anser det som uansvarlig å tilsidesette hensynet til beitenæringas framtid gjennom en betingelsesløs ivaretagelse av rovdyrene, uavhengig av hvilken kostnad dette har for beitenæringas mulighet til å praktisere og videreføre sin tradisjonelle næringsvei og kunnskap. Vi mener også at den klart viktigste faktoren i artsvern, er ansvarlig arealforvaltning og vern av både beitedyrs og ville dyrs leveområder, slik at flest mulig dyr kan oppholde seg i områdene med lavest mulig konfliktnivå. Vi registrerer at rovvilts og beitedyrs leveområder stadig viker for nye arealinngrep, og at beitenæringa ventes å tolerere de kumulative effektene av alle slags inngrep samtidig med voksende rovviltbestander fordelt på krympende areal. Følgelig er det etter vårt syn nødvendig å endre vektingen av de to hensynene ved endring av lovene som omhandler rovvilt, beitenæring og arealforvaltning, herunder viltloven, naturmangfoldloven og plan- og bygningsloven.

4.7 Hva er bra i dagens system?

Selv om vi adresserer en rekke mangler i implementeringen av tradisjonskunnskap i forvaltninga, og det er disse vi fokuserer på i vårt innspill, er det viktig å også identifisere positive momenter i dagens forvaltningssystem - også de som vi foreslår å revidere/utbedre. I denne diskusjonen ble følgende trukket frem:

- At vi har en erstatningsordning som søker å minimere de økonomiske følgene av beitenæringas tap til rovvilt.
- At revideringen av dagens ordning ble stanset på grunn av manglende implementering av tradisjonell kunnskap – det vitner om økende oppmerksomhet rundt temaet.
- At vi har regionale rovviltnemnder som jevnlig skal utforme og revidere forvaltningsplanen. Slik har vi et mer tilgjengelig og lokalkjent forvaltningsorgan med et forvaltningsverktøy som lar næringa påvirke den regionale praksisen fra periode til periode.
- At rulleringen rommer en omfattende medvirkningsprosess, i år også med egne ressurser til innspill om tradisjonell kunnskap.
- At dialogen med ansatte hos statsforvalteren i utgangspunktet er god; på dette nivået er man i stor grad åpen for beitenæringas kunnskap og at den må tas med. Beitenæringa opplever imidlertid at de ansatte begrenses av forvaltningssystemet på nasjonalt nivå, og at forståelsen for beitenæringas virkelighet og kunnskap synker jo lenger opp i systemet man kommuniserer og jo lenger unna folk sitter.
- At Statens Naturoppsyn har utviklet seg i positiv retning de siste årene; de har blitt mer åpne, enklere å få kontakt med og fått økt tradisjonell- og lokal kunnskap internt gjennom ansettelsesprofilen. Dette har i sum styrket dialogen mellom beitenæringa og SNO.

5. Forskningsbehov

Vi imøteser forskningsprosjekter som søker å besvare problemstillingene vi har listet opp under, og som utføres i henhold til forskningsetiske retningslinjer og i samarbeid med berørt beitenæring og kunnskapsmiljø. Listen er ikke ment å være utfyllende, men heller en oppsummering av spørsmål som har kommet opp i forbindelse med arbeidsgruppas diskusjoner.

1. Er Hurdalsplattformens mål om 50 % selvforsyning mulig å nå innenfor dagens rammer gitt av offentlig rovdyrforvaltning, beitedyrforvaltning og arealforvaltning?
2. Hvor stor betydning har reindriftas og saueneæringas matproduksjonspotensial i beredskapssammenheng, og hvordan kan dette potensialet økes/utnyttes bedre? For å se hva som er det egentlige produksjonspotensialet i områder med store rovdyrtap; hva ville man ha produsert, hvis rovdyrtapene ikke var så store?
3. Sett i et beredskapsperspektiv – hvor mange dyr må vi ha på utmarksbeite for å være selvforsynt innenfor region 8?
4. Tilskuddsordningene i landbruks- og reindriftsforvaltninga stiller strenge krav til produksjon pr. beitedyr som virkemiddel for å oppnå en såkalt bærekraftig matproduksjon. Hvilken effekt har arealtap og rovvilttap på innfrielsen av disse kravene? Og motsatt: hvilke effekter har produksjonskravene med tilhørende virkemiddelbruk på dyrevelferd, rovvilttap og beiteutnyttelse?
5. Hvordan påvirker avlsarbeid og flokkstruktur beitedyrs robusthet mot rovvilt, både direkte og indirekte? Hvilke konsekvenser har økonomiske incentiv til kalveslakt for flokkstrukturen? Hvordan påvirker flokkstrukturen flokkens atferd og sårbarhet ved vanskelige beiteforhold og ved rovviltangrep? Hva er *optimal flokkstruktur* i reindriftas perspektiv og med basis i næringas tradisjonelle kunnskap?
5. Hvordan påvirker kongeørn og havørn beitenæringene? Også havørna observeres som skadevoldende rovdyr, til tross for visse forskningsmiljøers påstand om at dette ikke er tilfelle.
7. Hvilke psykososiale og samfunnsøkonomiske konsekvenser har de voksende rovviltbestandene på menneskene i beitenæringa, og hva vil konsekvensene være ved en oppnåelse av dagens bestandsmål? Prosjektet *Reindriftens hverdag* har allerede konstatert at rovdyrforvaltninga har en negativ effekt på utøvernes helse, men vi etterlyser en dybdeforskning med utgangspunkt i dette arbeidet, med fokus på begge næringene og både de som står i næringa og de som har forlatt den som konsekvens av rovvilt.
8. Hvilken betydning har beitedyr og deres områdebruk for rovviltbestandene og deres eksistensgrunnlag i rovviltregion 8?
9. Hva er dyrevelferd i beitenæringas perspektiv. Spesielt for reindrifta: hva er viktige faktorer for reinens velferd, vurdert som semidomestisert dyr?
10. Tatt i betraktning Mattilsynets økende bekymring for rovvilttrykkets konsekvenser på beitedyrs dyrevelferd; hvilke tiltak er nødvendige for å forbedre beitedyrs dyrevelferd, samt beitenæringenes matproduksjon og kultur?
11. Hvilke følger har klimaendringene for samspillet mellom beitedyr og rovvilt?

6. Konklusjoner

Vårt mandat var avgrenset til å si noe om implementering av tradisjonell kunnskap i forvaltningsplanen for rovvilt. Vi erkjente imidlertid tidlig at slik implementering ikke kan skje i et vakuum, men forutsetter samtidig implementering i forvaltningssystemet som helhet. Derfor inneholder vårt innspill forslag som går langt utover handlingsrommet i rovviltnemndas forvaltningsplan. Vi oppsummerer hovedpoengene fra vårt innspill i det følgende. For å implementere tradisjonell kunnskap i rovviltforvaltninga, trengs det en omfattende og langsiktig innsats for å

1. samle inn og systematisere slik kunnskap,
2. utvikle et system som så langt som mulig anvender kunnskapen til, og involverer, dem som jobber med beitedyr i det daglige og anvende generasjoners opparbeidede kunnskap. Dette må komme til uttrykk på alle nivåer og ledd av forvaltningen, samt i utdanningsinstitusjoner og politikkkutforming.

Tradisjonell kunnskap må implementeres i all forskning på rovvilt og beitedyr

En reell implementering av tradisjonell kunnskap i rovviltforvaltninga og forvaltningsplanen for rovvilt i region 8, forutsetter at denne kunnskapen er del av forvaltningas kunnskapsgrunnlag. Det medfører at forskningsmiljøene må implementere tradisjonell kunnskap i sine bidrag til rovviltforvaltningas beslutningsgrunnlag.

Forvaltningsmyndighetene må bestille tradisjonell kunnskap til sine beslutningsgrunnlag

Det må gjøres et stort og koordinert arbeid for å samle inn, systematisere og tilgjengeliggjøre kunnskapen som utøvere i saue- og reindriftsnæringa besitter. Vi mener at Miljødirektoratet/Klima- og miljødepartementet må initiere innhenting av slik kunnskap, på linje med sine bestillinger fra eksempelvis NINA og NIBIO når de anser kunnskapsgrunnlaget å være mangelfullt. Først når dette er gjort, kan forvaltninga begynne å legge generasjoners opparbeidede erfaringskunnskap til grunn for sine vedtak, jf. naturmangfoldloven § 8.

Kunnskapsbærerne må med

Man kan ikke løsrive tradisjonskunnskapen fra kunnskapsbærerne uten å risikere feil tolking og anvendelse. Siden tradisjonskunnskapen utvikles til det som er mest formålstjenlig i et gitt miljø med gitte forutsetninger, hovedsakelig utvikles og overføres gjennom praktisk arbeid og i liten grad er innsamlet, er man avhengig av jevn og tillitspreget dialog og samarbeid med kunnskapsbærerne. Arenaer og ressurser til kunnskapsutveksling og systemer for medvirkning i den daglige forvaltninga vil derfor være et viktig moment i implementeringsarbeidet. For å forebygge feil bruk av innsamlet tradisjonell kunnskap, ser vi også behov for etablering av et eget organ som forvalter og organiserer arbeidet.

Endelig metodevalg må gjøres i det enkelte prosjekt

Kunnskapens dynamiske karakter, lokale variasjoner, immaterielle rettigheter og tilknyttede etiske problemstillinger er viktige momenter å ha i minne. Dessuten er det slik at kunnskap som gjelder i ett område til ett gitt tidspunkt ikke nødvendigvis er overførbart til et annet. Derfor må også metodevalg gjøres i det enkelte prosjekt og i samarbeid med kunnskapsbærerne. Det må også utvikles og iverksettes instruksjoner for implementering av tradisjonell kunnskap i norsk miljø- og arealforvaltning, og beitedyrforvaltning, i sin helhet, slik at dette gjøres samordnet og ikke avhenger av enkeltpersoner i de forskjellige institusjonene og deres kunnskapsnivå på området.

7. Litteratur

Benjaminsen, T. A., Eira, I. M. G. & Sara, M. N. M. (red.): *Samisk reindrift – Norske myter*. ISBN 978-82-450-1751-9 Bergen: Fagbokforlaget 2016.

<https://www.nb.no/items/12221e6fac2bb73962f4deb75aad069?page=0&searchText=samisk%20reindrift>

Bongo, A. K. S., Stenfjell, J. M. S. & Logstein, B. (2022). Helse, miljø og sikkerhet i reindrift. Funn fra kartlegging blant reindriftsutøvere. RURALIS - Institutt for rural- og regionalforskning. Rapport nr 11/2022. Trondheim.

Drabløs, D (red.): Soga om smalen. Jubileumsskrift *Norsk sau 1947-1997*. ISBN 82-994221-0-8 Oslo: 1997. 592 sider.

Eira, I. M. G. (2012). Muohttaga jávohis giella. Sámi árbevirolaš máhttu muohttaga birra dálkkádatrievdanáiggis/The Silent Language of Snow. Sámi traditional knowledge of snow in a time of climate change. Čálus grádii/A dissertation for the degree of Philosophiae Doctor. Tromsø universitehta.

Eira, I. M. G. & Sara, M. N. M. (2017). Reindriftnæringens erfaringsbaserte kunnskap om reindrift og rovvilt. Sametinget.

Eilertsen, S. Fedreheim, G. E., Aasen Lundberg, A. K., Magnussen, T. & Risvoll, C. (2020). Sluttrapport: følgeevaluering av partssammensatte nasjonalpark- og verneområdestyrer. NF-rapport nr: 9/2020.

Eilertsen, S. M. & Riseth, J. Å. (2021). Rovviltforvaltning og reindriftnæringen: Hvordan kan en todelt målsetting praktiseres i samsvar med internasjonale konvensjoner? I F. Flemsæter & B. E. Flø (Red.), *Utmark i endring* (Kap. 8, s. 213–238). Cappelen Damm Akademisk.

Ellis, Stephen C. (2005) Meaningful Consideration? A Review of Traditional Knowledge in Environmental Decision Making. *Arctic*, Vol. 58, No. 1 (Mar. 2005)

Friedland, H. & Napoleon, V. (2015). Gathering the threads: Developing a methodology for researching and rebuilding Indigenous legal traditions. *Lakehead Law Journal* 1 (1): 16-44.

Joks, S. (2016). "Laksen trenger ro" Tilnærming til tradisjonelle kunnskaper gjennom praksiser, begreper og fortellinger fra Sirbmá-området. Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor – desember 2015. Guovdageaidnu.

Krange, O., Odden, J., Skogen, K., Linnell, J. D. C., Stokland, H. B., Vang, S. & Mattisson, J. (2016). Evaluering av regional rovviltforvaltning (NINA rapport 1268). Norsk institutt for naturforskning. <http://hdl.handle.net/11250/2391094>

Latulippe, N. & Klenk, N., (2020). Making room and moving over: knowledge co-production, Indigenous knowledge sovereignty and the politics of global environmental change decision-making, *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 42: 7-14. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2019.10.010>.

Lillevoll, T. A. (2016). Sheep Farmers in the Realm of Læstadius. Science and Religion as Motivating Forces in the Community of Practice in Northern Norway. *Journal of Northern Studies*. Vol. 10, no. 1 (2016). Umeå University & The Royal Skyttean Society. Umeå.

Linnell, J. D. C., Mattisson, J. & Odden, J. (2021). Extreme home range sizes among Eurasian lynx at the northern edge of their biogeographic range. *Ecology and Evolution*. 2021;00: 1–9. <https://hdl.handle.net/11250/2987093>

Marin A., Sjaastad E., Benjaminsen T. A., Sara M. N. M. & Borgervik, E. J. L. (2020). *Productivity beyond density: a critique of management models for reindeer pastoralism in Norway*. *Pastoralism: Research, Policy and Practice* 10(9) <https://doi.org/10.1186/s13570-020-00164-3>

Mathiesen, S. D., Eira, I. M. G., Turi, E. I., Oskal, A., Pogodaev, M. & Tonkopeeva, M. (red.) (2023). *Reindeer Husbandry. Adaptation to the Changing Arctic, Volume 1. Springer Polar Sciences*. Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-17625-8>

Mattilsynet (2022). Beitedyrrapport oppsummert 2021. Rapport til Landbruks- og matdepartementet.

Mattisson, J., Odden, J., Strømseth, T. H., Rauset, G. R., Flagstad, Ø. & Linnell, J. D. C. (2015). Gaupe og jerv i reinbeiteland. Sluttrapport for Scandlynx Troms og Finnmark 2007–2014 (NINA rapport 1200). Norsk institutt for naturforskning. <http://hdl.handle.net/11250/2367530>

Møllersen, S., Stordahl, V., Eira-Åhrén, I. M. & Tørres, G. (2016). Reindriftas hverdag – interne og eksterne forhold som påvirker reineiere. Delrapport 1, NBR-NRL, SÁNAG- SANKS, februar 2016.

Naustdalslid, J. (2020). Ulvekonflikten og periferiens politiske transformasjon. I R. Almås & E. M. Fuglestad (Red.), *Distriktsopprør. Periferien på nytt i sentrum* (s. 276–294). Dreyer.

Riksrevisjonen (2019). Riksrevisjonens undersøkelse av rovviltforvaltningen. Dokument 3:13 (2018 – 2019).

Risvoll, C. & Kaarhus, R. (2021). Er «tydelige soner» løsningen? Dilemmaer og kunnskapsgrunnlag i forvaltningen av rovdyr og beitedyr i Nordland. NF-rapport nr: 6/2021. Bodø.

Risvoll, C., Veland, S., Pavall, M., Lifjell, T. & Eilertsen, S. M. (2022). Tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap i reindriftens arealbrukskart. Nf-rapport nr: 10/2022. Nordlandsforskning.

Risvoll, C., G. Hovelsrud & JÅ Riseth (2022) Falling between the cracks of the governing system: Risk and Uncertainty in Pastoralism in northern Norway, *Weather, Climate, and Society*. DOI: 10.1175/WCAS-D-21-0052.1

Ryd, Y. (2007) *Ren och värg: samer berättar*. Natur & Kultur. Stockholm.

Sámediggi/Sametinget, (2021). Máttuid árbi boahhteáigái (rapport). Kárášjohka.

Sara, M. N. M. (2003). *Gumpe, sápmelaš ja boazu : boazosámi čilgehusat ja muitalusat gumpe ja guodoheami birra*. Sámi Allaskuvla/Samisk Høgskole, Kautokeino

Scott, J.C. (1998). *Springer like a state*. Yale University Press, Binghamton. New York.

Sjølander-Lindqvist, A., C. Risvoll, R. Kaarhus, AK. Lundberg, C. Sandström (2020), Knowledge claims and struggles in decentralized large carnivore governance: insights from Norway and Sweden, *Frontiers*.

Soupajärvi, L. (2003). Competing industries and contested nature in Finnish Lapland after World War II. I F. Möller & S. Pehkonen (Red.), *Encountering the North* (s. 203–220). Ashgate.

Strand, G. H., Hansen, I., de Boon, A. & Sandström, C. (2019). Carnivore Management Zones and their Impact on Sheep Farming in Norway. *Environmental Management* (2019) 64:537–552
<https://doi.org/10.1007/s00267-019-01212-4>

Torp, E. & Sikku, O. (2004). Vargen är värst : Traditionell samisk kunskap om stora rovdjur. Jamtli förlag. Östersund.

Turi, E.I og Eira, I.M.G. (2016). Bruk av tradisjonell kunnskap i miljø- og arealforvaltning i Norge. *Perspektiver til fremtidig areal- og miljøpolitikk i Sápmi*. S. 97-113. Sametinget. Karasjok.

Turi, J. 2010 (org. 1910). *Muitalus sámiid birra (Min bok om samene)*. Mikael Svonni (red.) Johan Turi giehtačállosa vuodul. Čálliid lágadás. Kárášjohka

Williamson, B., Provost, S. & Price, C. (2022). Operationalising Indigenous data sovereignty in environmental research and governance. *Environment and Planning F*, 0(0).
<https://doi.org/10.1177/26349825221125496>

Vedlegg

Vedlagt vårt innspill ligger artiklene og rapportene vi har lagt til grunn for kapittel 3.

Vedlegg 1:

Eira, I. M. G. & Sara, M. N. M. (2017). Reindriftnæringens erfaringsbaserte kunnskap om reindrift og rovvilt. Sametinget.

Vedlegg 2:

Risvoll, C., Veland, S., Pavall, M., Lifjell, T. & Eilertsen, S. M. 2022. Tradisjonell og erfaringsbasert kunnskap i reindriften arealbrukskart. Nf-rapport nr: 10/2022. Nordlandsforskning.

Vedlegg 3:

Eira, Inger Marie Gaup. 2012. Muohttaga jávohis giella. Sámi árbevirolaš máhttuohttaga birra dálkkádatrivdanáiggis/The Silent Language of Snow. Sámi traditional knowledge of snow in a time of climate change. Čálus grádii/A dissertation for the degree of Philosophiae Doctor. Tromssa universitehta.

Vedlegg 4:

Sámediggi/Sametinget, (2021). Máttuid árbi boahhteáigái (rapport). Kárášjohka.

Vedlegg 5:

Turi, E.I og Eira, I.M.G. 2016: Bruk av tradisjonell kunnskap i miljø- og arealforvaltning i Norge. *Perspektiver til fremtidig areal- og miljøpolitikk i Sápmi*: s. 97-113. Sametinget. Karasjok.